

REGIO

Kisebbség, Politika, Társadalom. 20. évfolyam, 2009. 2. szám

HUNGARUSOK

MISKOLCZY AMBRUS

A „hungarus alternatíva”: példák és ellenpéldák.
(Fejes Jánostól Rummy Károly Györgyig)

3

KISEBBSÉGI HELYZETKÉPEK

BOGDÁN ANDREA – MOHACSEK MAGDOLNA

A nemzeti kisebbségek problémakörében illetékes közintézmények
Romániában és a kisebbségi nyelvhasználat a közigazgatásban

47

TÓTH MIHÁLY – CSERNICKÓ ISTVÁN

Az ukrainai kisebbségi jogalkotás fejlődése és két részterülete:
a névhasználat és a politikai képviselet

69

TÓTH KÁROLY – PETŐCZ KÁLMÁN

A kisebbségek nyelvhasználati és oktatási jogai Szlovákiában

108

DOBOS BALÁZS

A nemzeti és etnikai kisebbségek hatékony közéleti részvétele
Magyarországon

125

SZEMLE

BEREZNAVY ANDRÁS

Erdély történetének bemutatása 1920 és 2000 között kiadott
román történelmi atlaszokban

143

FILEP TAMÁS GUSZTÁV

Arccal a falnak. Varró János életéről és életművéről

171

PAPP Z. ATTILA

Beszédből – ideiglenesen „zárolt” – világ.
Kísérlet egy öntényfeltáró riportra

197

PAPP Z. ATTILA

Beszédből – ideiglenesen „zárolt”¹ – világ. Kísérlet egy öntényfeltáró riportra

1. Bevezetés: a „zárolás” rövid története

Az alábbi, inkább riportszerű írás egy általam szerkesztett kötet kálváriájáról számol be. Egyszerű és nehéz is egy ilyen intellektuális kihívás teljesítése: egyszerű, hiszen a történet egyik szereplőjeként meglehetősen részletesen ismerem az eseményeket. Ugyanakkor nehéz is, mert éppen érintettként – érthető okokból – talán nem is tudok teljes mértékben objektív maradni. És azért is nehéz, mert noha úgy érzem, a történetet jól ismerem, valami azt sugallja, vannak olyan részletek, amelyeket nem ismerek, nem ismerhetek,² illetve a rendelkezésemre

¹ A Magyar Értelmező Kéziszótár szerint *zárol* azt jelenti, hogy „(árucikket) a szabad forgalomból hatóságilag kivon”, a *zárolás* pedig „az a cselekvés, hogy vmit zárolnak” (*Magyar Értelmező Kéziszótár*, Akadémia, Budapest, 1972. 1528. o.). Írásomban a „zárolás” kifejezést gyakran fogom a „betiltás”, „nyilvánosság elől való elzárás”, a „terjesztés leállítása/leállíttatása”, „terjesztés visszatartása” kifejezések szinonimáiként is használni. A „zárolás” kifejezést történetünk beindítójától, Bartus László újságírótól kölcsönöztem, aki a kötethez kapcsolódó levelezéseiben is és az általa főszerkesztett *Amerikai Magyar Népszava Szabadság* c. lapban is használta.

² Kéziratunk lezárása után recenzió jelent meg a könyvről az ÉS-ben (Nóvé Béla: „Magyarkodók” és „szívmagyarok”. *ÉS* 2009/32. aug. 7.), amelyre Bartus olvasói levelet írt (Beszédből hazugság. *ÉS* 2009/36. szept. 4.). Ebben az írásában, illetve egyik még 2008. októberi írásában is utalást tesz arra, hogy állítólag a (cikkekben Bartus nem jelzi, hogy az általa megkeresett) washingtoni nagykövetség, illetve a New York-i főkonzul is jelezte a Külügyminisztériumnak, hogy aggályosnak tartják a kötet bizonyos részeit. Mivel e történekekről, és magáról a „zárolásról”

álló információk, dokumentumok alapján nem rekonstruálhatók. Hiszen az egész történet önmagában oly abszurd, hogy szinte elképzelhetetlen, mindez nem az „átkosban”, hanem 2008 októbere és 2009 áprilisa között zajlott.

De miről is van szó? A történet dióhéjban: 2008 augusztusában jelent meg szerkesztésemben a *Beszédből világ. Elemzések, adatok amerikai magyarokról*³ című kötet. Egy USA-ban élő magyar újságíró 2008 októberében felhíborodott a kötet néhány oldalas, sajtóról szóló részén. A szerzőnek gyalázkodó leveleket írt, illetve az engem és munkánkat lejárató leveleit több intézménynek is elküldte. Ugyanakkor lapjában „tudósít” minderről, illetve recenzióknak beállított irományt jelentetett meg. A jóérzést is sértő mocskolódo leveleit többek között elküldi a Miniszterelnöki Hivatalnak (MeH) is, ahol akkor a Sapientia-EMTE felsőoktatási szakreferenseként dolgoztam. A MeH akkori főigazgatója, Törzsök Erika,⁴ – feltehetően módon, Gémesi Ferenc szakállamtitkárral egyetértésben – elrendelte a kötetek terjesztésének, tehát a nyilvánosság elé kerülésének leállítását.⁵ A köteteket a kiadó Magyar Külügyi Intézet egy kis, elzárt szobában tárolta, a fal mellé rakott, becsomagolt könyvekre pedig egy papírra

is a szerkesztőt hivatalosan sosem értesítették, e lehetséges – az ügy szempontjából akár fontos – szálakra sajnos nem áll módomban kitérni. Hasonlóképpen nem tudhatom azt sem, a *Népszabadságban* miért nem jelent meg semmi erről a témáról, noha munkatársai 2008. októberében és 2009 tavaszán is interjút készítettek velem.

³ Papp Z. Attila (szerk.): *Beszédből világ. Elemzések, adatok amerikai magyarokról*. Magyar Külügyi Intézet, REGIO Könyvek, Budapest, 2008. A kötet szerzői: Czoch Gábor, Márton János, Németh Szilvia, Pakot Levente, Papp Z. Attila. A kötet elektronikusan is elérhető, lásd: http://www.mtaki.hu/uj_intezeti_kiadvanyok/papp_z_attila_amerikai_magyarok.html

⁴ Törzsök vonatkozásában szövegemben néha a főigazgató titulust fogom helyenként használni, mert ez volt a köztudatban és ez volt a bevett gyakorlat. Ugyanakkor tény, a „zárolás” ügy kipattanásakor ő politikai főtanácsadó volt. Szerződését a 2009. áprilisi kormányváltás után Kiss Péter nem hosszabbította meg. Törzsök egy olvasói levélben a *Heti Válasz* c. folyóiratban párhuzamot von a múlt rendszer és a mai gyakorlat között: „Az én helyzetem világos volt, s az ma is. Sőt, abban is hasonló, hogy éppen napjainkban Kiss Péter miniszter ugyanúgy távolít el arról a területről, ahol az elmúlt két évtizedben immár legálisan foglalkoztam a kisebbségi ügyekkel, mint ahogy kirúgtak az állásomból párszor a kádári világban.” (*Heti Válasz*, 2009. július 9.) Ebben a demokratikus ellenzék egykori aktivistájával, Törzsökkel egyet érthetünk: a kötet zárolása és a kádári világ között én is párhuzamokat vélek felfedezni.

⁵ Ezt az MKI egyik munkatársa szóban közölte velem 2009 márciusában. Amikor ez tudomásomra jutott, rákérdeztem (telefonon) Törzsökre. Először tagadta a levél létezését, majd elismerte, ő ugyan aláírt egy ilyen levelet, de nem ő írta meg.

ráírták: „NEM OSZTHATÓ”. Alatta kis betűkkel egy rövid lista, hogy a „nem osztás” ítélt könyvekből korábban kik kaptak példányokat.⁶ 2009 tavaszán a kötet szerzői, megelégedve ezt a „zárolást”, elkezdtek a kötet kiszabadításán munkálkodni: hivatalos leveleket, tiltakozást írtunk, illetve a sajtót is megkerestük. 2009. április közepére sikerült a könyveket „kiszabadítani”, ám ennek egyértelmű ára az volt, hogy a MeH-ben közzétették: noha szakmailag teljes mértékben elégedettek ottani munkámmal, politikai döntés született arról, hogy útjaink elválnak, magyarán – Gémesi Ferenc szakállamtitkár döntése nyomán – állásomból elbocsátottak.⁷

Írásomnak röviden kettős célja van: egyrészt azt szeretné bemutatni, hogy a hatalom képviselői, hogyan viszonyulnak egy számukra kényelmetlennek gondolt és/vagy beállított üggyhez, illetve milyen kapcsolatok és eszköztárt vetnek be kezelése céljából. Másrészt azt is be szeretném mutatni, hogy egy (képzelt) közösség (képzelt) képviselői, hogyan töltenek be védő („gatekeeper”⁸) szerepet, és ezáltal tudatosan vagy akaratukon kívül hogyan válnak a hatalom szándékainak szolgálóivá.

2. „Zárolás”: részletesen és magyarosan

A fent röviden ismertetett történetet az alábbiakban részletesebben, és ahol lehet, dokumentumokra támaszkodva bontom ki. Helyenként kitérek olyan „recenziókra” és nyilvános levelekre is, amelyek a kötet ideiglenes „zárolásához” közvetve vagy közvetlenül hozzájárultak. És mivel az ismertetett időszakban a MeH-ben dolgoztam, egy-két ottani, egykori munkatársammal folytatott beszélgetésre is utalni fogok. Magánleveleket csak utalásszerűen fogok felhasználni, kivételt képeznek azonban azok a levelek, amelyeknek nem (vagy nemcsak) én voltam a címzettje, ám kérés nélkül nekem is elküldték.

⁶ Erről a szerző saját szemeivel is meggyőződhetett 2009. március 16-án.

⁷ Írásunk vége felé e mozzanatra is ki fogunk térni. E ponton akár áldozati szerepben tetszelegve szenvedéstörténetbe is kezdhetnék, de nem teszem, hiszen szakmai okok miatt már korábban is megfogalmazódott bennem, hogy eljövök a MeH-ből, ahol amúgy 2007 augusztusától dolgoztam. Amikor a könyv-ügy kapcsán kiderült, hogy a MeH munkatársainak is szerepe van a „betiltásban”, nem rejtettem véka alá, hogy a továbbiakban komoly morális kihívás lenne olyanokkal együtt dolgoznom, akik számomra erkölcsileg és szakmailag elfogadhatatlannak döntést hoztak.

⁸ Lásd még a 34. számú lábjegyzetet is.

A 2008 augusztusában megjelent „ominózus” kötet egy mintegy másfél éves kutatói munka eredményeképpen jött létre. Jómagam egyaránt elláttam a kutatás szakmai vezetését, elvégeztem az elemző munka egy részét, majd pedig a kötetet megszerkesztettem, egyszersmind menedzseltem megjelenését. A kutatás⁹ során 53 mélyinterjú készült az amerikai magyar szervezeti élet különféle vezetőivel, az egyesületek, egyházak, múzeumok, cserkészlet stb. képviselőivel, amelyek alapján a kvalitatív interjúelemzés módszere segítségével részletes leírást adtuk a szervezeti élet főbb kihívásainak, külön elemzésben foglalkoztunk a hétvégi, vasárnapi magyar iskolákkal. Ugyanakkor kérdőíves módszerrel is kísérletet tettünk ezen intézményrendszer néhány sajátosságának a feltárására, illetve statisztikailag is feldolgoztuk a szervezetekről összeállított adatbázist. Önálló tanulmányban jártuk végig, hogy mit jelent az etnikai hovatartozás az amerikai népszámlálásokban, mennyire képlékeny az etnikus kategóriák használata, és ebből kifolyólag mennyire bizonytalan lehet az ezekre a kategóriákra épülő adatszolgáltatás. Ráadásul két demográfiai mellékletben olyan, a magyar népességre vonatkozó adatsorokat is közöltünk, amelyek eladdig soha nem jelentek meg, annál is inkább, mert egy részüket jómagam számoltam ki a legutóbbi népszámlálás 5 százalékos mintájának mintegy 14 millió itemet tartalmazó adatbázisa alapján.¹⁰ Végül, a kötet általam jegyzett összegzésében megkíséreltem az amerikai magyar szervezeti élet, illetve identitás néhány újszerű interpretációját adni, illetve értelmezéseimet összevetni más szakirodalmi megközelítésekkel.

Az USA-ban élő magyarok szociológiai és demográfiai leírását hivatott kutatás mintha már születésekor is elátkozott lett volna: a 2006 áprilisában ténylegesen elkezdett kutatás lebonyolításával megbízott intézmény egykori munkahelyem, a Teleki László Alapítvány volt, melyet azonban 2006. december végén kormányrendelet szüntetett meg. (Az alapítvány megszüntetéséről szóló hírekről épp az USA-beli terepmunkánk során értesültünk Czoch Gáborral.) Az egykori megrendelő intézményt, a Határon Túli Magyarok Hivatalát az új nemzetpolitikai

⁹ A kutatás alapkoncepcióját Fejős Zoltán készítette. Ld: Fejős Zoltán: *Az Egyesült Államok magyar, magyar származású népességének felmérése. KONCEPCIÓ és megvalósítási terv*. Budapest, 2005. szeptember 25. (kézirat)

¹⁰ A népszámlálási adatbázist a Minnesota Population Center mellett működő ún. *Integrated Public Use Microdata Series* projekt keretében szereztük be. Ezúttal is köszönet érte.

megfontolások miatt szintén megszüntették, jogutódja a Miniszterelnöki Hivatal Nemzetpolitikai Ügyek Főosztálya lett (MeH). E szervezeti változások ellenére a kutatást és a befejezéséhez szükséges pénzügyi alapokat sikerült megmenteni: a lebonyolító szervezet az újonnan létrehozott Magyar Külügyi Intézet (MKI) lett, a szakmai megrendelő a MeH. Innen eredt az a felemás helyzet is, miszerint e kutatáshoz igazi szakmai érdekeltsége gyakorlatilag csak a résztvevő kutatóknak volt, az érintett intézmények pedig pusztán kipipálandó feladatként szerették volna letudni. Mindezen intézményi felállásnak a későbbiekben még jelentősége lesz, de először próbáljuk meg kronologikus rendben végigkövetni, mi történt a kötettel 2008 augusztusa után.

Az 500 példányban kinyomott könyvből 2008. augusztus 25-i megjelenésekor mintegy 100 darabot szerkesztőként átvehettem, és abban a reményben, hogy a későbbiekben még több példányhoz is hozzáférünk (az MKI informálisan azt jelezte, 60 példányra tartana még igényt, a többi adományként továbbadhatjuk¹¹), e példányokat szerzőtársaimmal hamar szétszöttük. A köteteket részben amerikai magyar szervezeteknek juttattuk el, a MeH néhány munkatársának,¹² kutató kollégáknak, illetve az éppen akkoriban (2008. szeptember 6–7-én) tartott felsőpulyai szórvány konferencia résztvevőinek. A kötethez kapcsolódó szervezeti adatbázis 2008 szeptemberétől az Omnibus Kft. honlapján is elérhető, 2008. november 12-től pedig az MTA Etnikai, Nemzeti Kisebbségkutató Intézet honlapjáról nemcsak az adatbázis, hanem a kötet teljes terjedelmében is letölthető.¹³

A kötet 2008 októberében, mondhatni, két típusú fogadtatásban részesült: egy – nevezzük – adminisztratív jellegűben, melyet jórészt Bartus László és az általa főszerkesztett *Amerikai Magyar Népszava*

¹¹ Megjegyzendő, vonatkozó jogszabályok szerint a kötet nem kerülhet könyvkereskedelmi forgalomba.

¹² A kötet-ügy kapcsán több megmosolyogtató tényt, ellentmondást is regisztrálhatunk, ezeket a későbbiekben is közölni fogom. Itt azt fontos kiemelni, hogy a MeH Kisebbség- és Nemzetpolitikai Szakállamtitkárságának vezető munkatársai, akik közül néhányan így-úgy hozzájárultak a kötetek „zárolásához”, 2008 augusztusában/szeptemberében elsőként kaptak a szerkesztőtől dedikált tiszteletpéldányt. Amikor például Törzsök Erikának átadtam a frissen megjelent kötetet, még melegen gratulált.

¹³ Szintén a poénok sorába tartozik, hogy miközben a kinyomtatott köteteket elzárták a nyilvánosság elől, a kötet az MTA ENKI honlapján kívül teljes egészében rajta volt az Amerikai Magyar Koalíció honlapján is.

Szabadság fémjelzett, és egy tartalmi jellegű bírálatban, amit Bartus Lászlón kívül Bika Julianna, Papp László és Nagy Károly írásai képviselnek. A kétféle megközelítés természetesen nem zárja ki egymást, hanem éppen egymást erősítik: az említett újságban Bartuson kívül más tollából is megjelent recenzióknak beállított írás, illetve más írások nagyon közeli időpontban való megjelenése, valamint a nekem is átküldött, előbb említett újságíró és más személyek egymás közti elektronikus levelezése¹⁴ alapján kijelenthető, ez a hirtelen jött „recenzió-dömping”, a fogadtatások egybeesése nem véletlen.

2008. október elsején elektronikus levelet küldött Bartus László, az *Amerikai Magyar Népszava Szabadság* főszerkesztője, aki feltételezhetően a romániai *Transindex* c. internetes lapban 2008. szeptember 23-án megjelent írás alapján értesült a kutatásról és a könyvről.¹⁵ E levélben kérte, hogy a kutatás során létrehozott szervezeti adatbázist küldjem el neki. Kérésének eleget téve, egyúttal jóhiszeműen elküldtem a kötet betördelt kéziratát elektronikusan is. Mint kíváncsi ember, címzettem a mintegy 500 oldalas kötetből csak a sajtóra vonatkozó részeket futotta át, ahol többek között az ő lapjáról és személyéről is szó volt. Kezdetben jobbra borongós hangvételű leveleket kaptam, néha naponta többet is.¹⁶ Ezekben az első levelekben még inkább visszafogott hangnemben kifogásolja, hogy vele nem készült interjú, illetve, hogy az én egykori interjúalanyaim véleményét igencsak tudta volna árnyalni, ha vele is készítettünk beszélgetést. Kifejtette, a lap szerkesztését az olvasókért teszi, olyan amerikai magyarokért, akik különböznek azoktól, akiket mi a terepmunkánk során megkerestünk.¹⁷ Ezen első levelekre még válaszolgattam, és kifejtettem, én is szomorú vagyok, ha a sajtóról szóló részt ennyire félreérti. Jeleztem, annak, hogy vele nem készült interjú pusztán technikai

¹⁴ Azt is mondhatnám, köszönöm szépen Bartus Lászlónak és Harmath Istvánnak, hogy magánlevelezésüket kéretlenül is megosztották velem. Ezáltal jobban megértettem gondolkodásmódjukat, gusztustalan stílusuk pedig árulkodó volt.

¹⁵ Bakk-Dávid Tímea: *Az etnikai alagút vége. Szívmagyarok vagy óvatosak: másfél millió amerikai magyar* <http://vilag.transindex.ro/?cikk=8142>. Az írást Bartus átvette, és október 5-én saját lapjában is közölte (<http://nepszava.com/index.php?topic=4461&page=4227>).

¹⁶ 2008. október 11-i levelek.

¹⁷ Mivel a kutatás e része az amerikai magyar szervezeti világ sajátosságainak feltárása volt, interjúalanyaink szervezeti vezetők, vagy valamely szervezet aktív tagjai voltak. Mindezt részletesebben is kifejtettük a kötet módszertani bevezetőjében (27–34 oldalak).

okai voltak, ugyanakkor reményemet fejeztem ki, ha egészében elolvassa a könyvet, rájön a kutatás és könyv igazi céljára, nevezetesen arra, hogy az amerikai szervezeti világ kvalitatív és kvantitatív szociológiai módszerekkel való leírására törekedtünk, és nem személyek „lejáratására”.

Stílusa azonban a későbbiekben egyre vehemensebbre és támadóra váltott, amelyben újlag is sérelmezte, hogy vele nem készült interjú, illetve azt is, hogy egykori interjúalanyaim negatív színben állították be őt, illetve szerinte valótlanságokat állítottak róla¹⁸ meg a lapról. Leveleiben ugyanakkor már szélsőjobbos környezetbe helyezett, egyenesen egy hungarista-nyilas csoportosulás szócsövének. Vádaskodásait azonban nem csak nekem küldte el, hanem több hivatalos személynek, szervnek és intézménynek is, mint például a Miniszterelnöki Hivatal, Külügyminisztérium, Magyar Külügyi Intézet, Magyar Köztársaság Nagykövetsége – Washington, Szociológiai Szemle, Magyar Szociológiai Társaság stb. címére.¹⁹

A levelek stílusa önmagáért beszél, nem ritka, hogy fizikai, pszichikai fenyegetést is kilátásba helyezett, és szakmai hitelem totális megsemmisítésére törekedett.²⁰ Íme néhány idézet abból a levélből, amelyet nemcsak nekem, hanem közintézményeknek és a média egy-két képviselőjének is elküldött 2008. október 13-án reggel:²¹

„Ez a szociológia? Ezt nevezi Ön tudománynak? Ez kutatás? Ez felmérés? Hol vette Ön a diplomáját? Tud erről a Külügyi Intézet? Hol hallott ilyet, hogy egy üzleti vállalkozásról hamis adatokat közölhet pletykák alapján, és azt nyilvánosságra hozhatja, anélkül, hogy ellenőrizné?”

¹⁸ Miközben Bartus szinte minden levelében, hivatalos megkeresésekkor vagy vonatkozó cikkében felemlégeti, hogy egyik lábjegyzetben röviden összefoglaltam milyen találgatások jelentek meg róla (egyébként saját lapjában is, illetve egyik interjúalanyomnál), sosem említi, hogy az előtte szereplő 74. számú lábjegyzetben ezt írtam róla: „A *Világgazdaság* volt munkatársa, rendszeresen közöl(t) többek között a *Hőcipőben*, *168 órában*, *ÉS*-ben, illetve különböző televíziós csatornáknak is dolgozott. Vihart kavarázó könyveket írt a magyarországi szélsőjobbról, a Fradiról (Varga Zoltán disszidál. *Volt egyszer egy Ferencváros*. Bp. 2000), és a *Hit Gyűlekezetéről* (Fesz van: a *Hit Gyűlekezete* másik arca. Bp. 1999)” (Papp i. m. 164–165. o.)

¹⁹ Minderről ő maga tájékoztattott leveleiben. 2008. október 1. és 2008. október 16. között 21 elektronikus levelet küldött nekem, azonban ezek közül 20-at október 10–16 között. A levelek összesen közel 50 oldalnyi szöveget tesznek ki.

²⁰ A kizárólag nekem írt levelekben megfogalmazott fenyegetések közlésétől eltekintünk.

²¹ Az idézetek közlésekor jómagam tettem ki az ékezeteket.

„Önt azzal bízták meg, hogy tegye tönkre az Amerikai Magyar Népszava Szabadságot? Ki a megbízója? A Magyar Külügyminisztérium, a Magyar Külügyi Intézet, vagy az a szélsőséges szűk csoportosulás, amely a mellékletben a meginterjúvoltak listáján²² szerepel?”

„Attól tartok, nadrágszíjra akasztják föl, még azon a napon, de ha megússza, Amerikában börtönbe kerül.”

„Nem ismerem az erre vonatkozó magyar törvényeket, de ilyen üzleti hitelrontásért az Egyesült Államokban hatalmas kártérítéseket kell fizetni, és ezért Amerikában börtön jár. Ez nem tudomány, ez sarlatánság, ami jó hírnevet sért”.

„Mindent megteszek azért, hogy ezt az aljas támadást elhárítsam, amíg élek, a sarkában leszek. Erre készüljön föl! Ez nem fenyegetés, száraz tényközlés.”

Jogosan merül fel a kérdés, vajon miért durvult el ily mértékben a hangneme? A levelekben megfogalmazott „vádakat” röviden összefoglaltam egy, még 2008. október 20-án a MeH-nek írt feljegyzésben. E feljegyzés volt talán az egyetlen alkalom, amikor mint érintettnek a véleményét kikérte a hivatal, ám mint az alábbiakban kiderül, ez már a „zárolás” elindítása után történt. Hogy mi lett a feljegyzés sorsa, amit egyébként 2008. október 26-án elküldtem a kiadó MKI vezetőjének is, arról érdemi visszajelzést nem kaptam, azonban arról teljes mértékben meg vagyok győződve, hogy a kötet „zárolása” mellett kitartó döntéshozók nem vették figyelembe sem szakmai érveimet, sem a benne foglalt konfliktuskezelő javaslataimat. A történetek és szakmai álláspontunk megértése céljából néhány részletet ismertetek e tájékoztatásból:

²² A filológiai érdekesség kedvéért egy kis összehasonlítás. A MeH honlapján találunk egy listát az USA-ban működő magyar szervezetekről (http://www.nek.gov.hu/index.php?main_category=2&action=view_item&item=207), ahol 37 tétel szerepel (ezek között sajnos az *Amerikai Magyar Népszava Szabadság* nincs rajta), a mi adatbázisunkban pedig közel hússzor több: 681. A MeH listáján szereplő listából 13-nak a képviselője interjúalanyunk volt. Ha Bartus állítását elfogadjuk, akkor kijelenthetnénk, hogy a Miniszterelnöki Hivatal szélsőséges amerikai magyar szervezeteket propagál saját honlapján.

BARTUS LÁSZLÓ „VÁDjai”

- Bartus László saját bevallása szerint sem olvasta el a könyvet, pusztán csak azt a mintegy 2 oldalt, amelyben lapjáról és értelemszerűen a főszerkesztőről is szó van.
- Már-már összeesküvés-elméletre épülő vádaskodásának lényege: a kutatókat, engem személyesen valamilyen szélsőséges, kirekesztő, ideológiai csoportosulás felhasznált arra, hogy tönkretegyem lapját, hamis állításokat forgalmazzak róla. Ebben az összefüggésben sérelmezi, hogy leírom egy-két interjúalany állítását:
 - a lap példányszámára, olvasóira vonatkozóan
 - a főszerkesztő ellentmondásos megítélésére vonatkozóan.
- Bartus László szerint ezek az állítások (mivel nem felelnek meg a valóságnak) üzleti hitelrontást képeznek, hirdetői ezek hatására elállnak a további reklámozástól. Ezáltal a magyar állam beavatkozott az amerikai médiapiacba, amely akár diplomáciai ügy is lehet.

SZAKMAI TÉNYÁLLÁS

A kutatás során készült mélyinterjú (kvalitatív) rész egy részletes módszertani leírással kezdődik. Ebben többek között a következő olvasható:

„A kvalitatív elemzés során – a címben jelzett módon²³ – a hangsúly a „közeliségen”, az elmesélésen és nem kizárólag a tények igazságtartalmán vagy annak ellenőrzésén van. Bizonyos értelemben nem az számít, nem az az elsőrendű, hogy egy interjúalany *mit* mondott, hanem az, *hogyan* mondta, *miért* mondta, és amit mondott, *hogyan függ össze* azzal, amit más is mondott.” (a kötet 30. oldalán olvasható)

- A szociológiában a mélyinterjú az értékek, érdekek feltárására irányulnak. Ezek elkészítése, illetve feldolgozása szigorú szakmai szabályok szerint történik (nem tévesztendő össze a sajtóinterjúkkal).
- A Bartus László által felhozott „vádak” a kötet 6.1-es *A sajtó lokalitásban ágyazott működése* c. alfejezetében szerepelnek, ezen belül található az

²³ A vonatkozó tanulmány címe: *Beszédből világ. Amerikai magyar szervezetek és működtetőik – közről*. Papp i. m. 27–264.

a két oldal, ami lapjára is tartalmaz interjúalanyok véleményét tükröző állításokat. A kötet e része arról szól, hogy a sajtó gyakran a helyi konfliktusokat erősíti, ezen belül pedig Los Angeles-i, chicagói és New York-i példákat hozok. E példák mind-mind az elkészült interjúkban hangzottak el, illetve egy lábjegyzetben Bartus úr saját lapjára, illetve más internetes oldalakra építve vélemény hangzik el a főszerkesztő személyéről. Egy főszerkesztő, aki eleve a nyilvánosságban él az ilyen ellentétes megítélésüket „hivatalból” el kell, hogy viselje.

- A tanulmányban nem szokványos módon, ám éppen a félreértések elkerülése végett az említett 6.1-es fejezet végén újra módszertani megjegyzést teszek, amit Bartus úr egyik levelében sem említ:

„E vélemények kapcsán szeretnénk újra kihangsúlyozni, az interjúelemzés célja nem a konkrét elmésélések igazságtartalmának megállapítása, hanem az elmesélések mögött feltételezett érdekek, értékek és viszonyulások felfejtése. Ezek pedig arról árulkodnak, a sajtó (lett legyen országos vagy helyi) mint a helyi társadalom egyik intézménye, ráerősít a helyi ellentétekre, illetve generálja is a helyi magyar-magyar konfliktusokat.” (167. oldal)

- Bartus László viselkedése, az elküldött levelek valójában a kutatás egyik eredményét igazolják: a sajtó (és képviselői) a konfliktusos szervezeti világ részeként szintén hozzájárulnak a konfliktusok gerjesztéséhez. A sajtó és egyéb szervezetek megítélése kapcsán is sokszor találkozni összeesküvés-elméletre épülő attitűdökkel (a 6.3. alfejezet címe is éppen ezt sugallja: *Régi szép idők és a jelen konspirációja*).
- A kötet összegzésében többek között éppen azt hangsúlyoztam ki, hogy ezt a szervezeti világot, és az azt működtetőket gyakran egyfajta túlérzékenységgel jellemezzük:

„A sokat emlegetett konfliktusok okai is legtöbbször a másik biográfiájának számontartására, a túlzott személyköziségre és kontextus nélküli kommunikációra való képtelenségre, egyfajta állandósult túlérzékenységre vezethetők vissza. E helyzetekben az egyén identitása gyakran a túlingereltség állapotába kerülhet, aminek következtében könnyen ő maga állíthatja elő az identitását aktiváló helyzeteket.” (422–423. oldal)

- Az a vád, miszerint egy ilyen tanulmány vagy kötet miatt elesik a potenciális hirdetőktől, légből kapott. Egy hirdető egy újságot

a tényleges előfizetések, példányszámok alapján ítél meg, adatait pedig az erre szakososodott független példányszám auditáló ügynökségek hivatalos (ellenőrzött) adataiból nyeri. (Magyarországon ilyen például a *Magyar Terjesztés-Ellenőrzés Szövetség*, a MATESZ, Észak-Amerikában pedig az *Audit Bureau of Circulation*).

2008. október 13-án Bartus többek között a MeH-be is elküldte gyalázkodó, támadó levelét, amelyről egyébként ő maga is tájékoztott engem. Levelet írt Törzsök Erikának is, az akkori főigazgatónak, aki e levelet aznap délután továbbította Gémesi Ferenc szakállamtitkárnak. E levélben nemcsak a korábbi vádaskodásai köszönnek vissza, hanem személyemet érintő egyértelmű fenyegetései is helyet kapnak. Hogy érzékeltessem, álljon itt egy röpke rész e levélből:

„Ezt a mocskok palit, aki ezt a sok szemétséget összeirkálta rólunk, ennek kitekerem a nyakát, az rendben van, megetetem vele a szemét mocskok szövegét.”²⁴

Felelős vezető munkatárs ilyenkor valószínű átsétálna a szomszéd irodába, ahol az a személy dolgozik, aki e, mondhatni halálos fenyegetés tárgyát képezi, és rákérdezne, mi is ez az örülség? Ám Törzsök nem ezt tette, hanem – mint 2009 márciusában a kiadó intézet egyik vezető munkatársától megtudtam – levelet írt a Külügyi Intézetnek, amelyben kérte a kötetek terjesztésének megszüntetését. Hogy ezt milyen gyorsan tette, nem tudhatom pontosan, ám az tény, Bartus már New York-i idő szerint 2008. október 13-án levélben köszöni meg az MKI igazgatójának, Terényi Jánosnak,²⁵ hogy az MKI a köteteket „zárolta”, és honlapjukról is levették a kötet megjelenéséről szóló információt:

„Dr. Terényi János

Igazgató, Nagykövet úrnak

Tisztelt Igazgató Úr,

ezúton szeretnék köszönetet mondani Önnek és munkatársainak a gyors és korrekt intézkedésért, amellyel az Önök honlapjáról

²⁴ 2008. október 13. 9.01 (délelőtt).

²⁵ Szerzőnek 2008. október 14-én délután 5.03-kor eljuttatott levél.

eltávolították a szakmai és etikai problémákat felvető Beszédből Világ című könyvet, és megszüntették annak terjesztését. (...)

Örömmel értesültem arról, hogy Önök a könyv terjesztését megszüntették és a kinyomtatott 500 példányból megmaradt 400 példányt zárolták. Nagyon köszönöm az intézkedésüket.(...)

New York, 2008. október 13.

Bartus László. kiadó, főszerkesztő
Amerikai Magyar Népszava Szabadság”

Ugyanakkor lapjában 2008. október 23-án már a zárolás tényét tartalmazó cikk jelent meg, amelyben egy állítólagos MeH-Bartus egyezség is említésre kerül.

Zárolták az amerikai magyarokról készült hamis felmérést²⁶

„A „Beszédből Világ – Elemzések, adatok amerikai magyarokról” című kötet (Magyar Külügyi Intézet 2008. Szerkesztette: Papp Z. Attila) az amerikai magyarokról készült felmérést tartalmazza. (...) A kutatást az azóta megszűnt Teleki László Intézet irányította, majd utána a Magyar Külügyi Intézethez került, amely formailag a könyv kiadója, azonban szakmailag nem ellenőrizte a munkát, csak adminisztratív kifizető helyként funkcionált. Miután a Magyar Külügyi Intézetet tájékoztattuk arról, hogy lapunkról ellenőrizetlen információkat, pletyka szintű híreszteléseket tettek közzé, hamis adatokat közöltek, anélkül, hogy azok ellenőrzésére kísérletet tettek volna, velünk még csak nem is találkoztak, a Magyar Külügyi Intézet elhatárolódott a kötettől, és azt levette saját honlapjáról is. A kiadó egyre több panaszt kapott felháborodott amerikai magyaroktól, majd a washingtoni magyar nagykövetség és a New York-i főkonzulátus hivatalos aggályait követően, tudomásunk szerint a Külügyminisztérium is döbbenetét fejezte ki a szerkesztők elfogult és a tárgyilagosságot nélkülöző munkájával kapcsolatban.

A Magyar Külügyi Intézet egyetértve a könyvvel kapcsolatos kritikákkal, a birtokában levő 400 példányt zárolta, a terjesztését beszüntette.

²⁶ Szerzője bizonyos OMP, megjelent *Amerikai Magyar Népszava Szabadságban* 2008. október 23-án.

A példányokat a Miniszterelnöki Hivatal Nemzetpolitikai Főosztályának adja át. A Miniszterelnöki Hivatal egyik illetékese a művet elfogadhatatlannak minősítette,²⁷ a Külügyminisztériummal azonos álláspontot képvisel: a hamis adatokat tartalmazó, személyiségi jogokat sértő, egy szűk érdekcsoport által befolyásolt könyv megsemmisítését javasolja. Az Amerikai Magyar Népszava Szabadság és főszerkesztője bepereli Papp Z. Attilát, a könyv szerkesztőjét, a Miniszterelnöki Hivatal pedig elfogadta azt a javaslatot, hogy az ítélet alapján döntsön a kötetek végleges sorsáról, addig zárolja azokat. (...)”

Október 31-én újra „tudósít” a bezúzásra ítélt „fércmunka” és szerzőinek cáfolhatatlan szakmaiatlanságáról, és miközben újra kifejti, hogy „szélsőséges vendéglátóim” hatása alá kerültem, megerősíti azt a hírt, hogy be fog perelni, és már-már a per nyertesének lekezelő pózában tetszeleg:

*Felmértek*²⁸

„Ez a felmérés nem az amerikai magyarokat mutatja be, hanem a szerzőket, és azt a szűk kört, akik őket informálták. Papp Z. Attila annyira egy húron pendült a szélsőséges vendéglátóival, hogy fel sem tűnt neki, hogy a szakma elemi szabályait a sutba vágja, primitív pletykákat és egy kirekesztő gondolkodásmódot terjeszt. Most pedig csodálkozik, hogy a fércmunkát be akarják zúzni, és megmértetik ő maga és ez a szűk csapat, amikor szembejön a civilizáció, a szalonképes külvilág.

Nem is értem, mit képzeltek ezek az emberek? Merészeltek hamis adatokat, kocsmai szóbeszédeket leírni egy szociológiai kutatásban? Egy kívülálló azt hiszi, hogy amit leírtak objektív vizsgálaton alapul, és nem gondolja, hogy ellenőrizetlen pletykák halmaza, sobrijóska mondta az utcán. Azt hitték, hogy ezt szó nélkül hagyják az érintettek? Van szakma, uraim. A *Szociológiai Szemle* főszerkesztője szerint vélhetően

²⁷ Hogy ki ez a „Miniszterelnöki Hivatal egyik illetékese” arról a fentiek fényében sejtésünk lehet, azonban az tény, hogy a MeH egyetlen „illetékese” sem jelezte szóban vagy írásban számomra ilyen irányú szakmai kifogásait. Az is tény, a MeH szakmai teljesítési igazolást adott ki az MKI-nak a projekt lezárulásakor, és abban ilyen minősítések nem szerepelnek.

²⁸ Bartus László: *Felmértek. Amerikai Magyar Népszava Szabadság* 2008. október 31.

alapvető szakmai standardekert nem tartottak be. Amikor megkérdeztem a kutatás vezetőjét, miért nem hívott fel, vagy kérdezett meg, azt mondta, nem volt rá ideje. 2006-tól 2008-ig nem volt ideje felhívni. Utána azt közölte, hogy azért szívesen találkozik velem Budapesten. Megsimogatja a buksimat, hogy ne szomorkodjak.²⁹

Igen, fogunk találkozni Budapesten. A bíróságon. Mert ezért a sok mindenért, amit ebben a könyvben elkövettek, minden lehetséges jogcímen beperelem őt és kártérítést fizettetek vele. Aztán majd megsimogatom a buksiját, hogy ne szomorkodjon.”

3. A „zárolás” tudatos, tudattalan legitimációja

Nyilvánvaló, hogy egy személy magánakciója valószínű kevés lenne a vélt igazság alátámasztása érdekében. Ezért Bartus a különféle intézmények levélben történő aktív megkeresésén kívül meglévő kapcsolathálója egy részét is megmozgatta, arra törekedett, minél többen tiltakozzanak, illetve fejtsek ki hozzá hasonló lekicsinylő véleményüket a műről.³⁰

„Eddig három emberrel beszéltem, akik látták az anyagot. Gereben István gyalázatosnak nevezte. Bika Julianna fel volt háborodva, hogy arról szó sincs benne, hogy délen is élnek magyarok.³¹ Papp László szerint óriási csalódás és kiábrándítóan csapnivaló munka, és mindenki cikket fog írni róla. Én kezdem a sort.”³²

²⁹ 2008 októberében írt első leveleimben valóban felajánlottam, szívesen találkozom vele, ha a sors úgy hozza, akár az USA-ban, akár Budapesten. Szomorkodás elleni buksisimogatásra viszont sosem tettem ajánlatot.

³⁰ Szakmai, etikai véleményt remélt a Magyar Szociológiai Társaságtól is, ám ilyen nem született. A *Szociológiai Szemle* főszerkesztője azonban magánemberként kifejtette Bartusnak, hogy vélhetően jómagam szakmai hibát vétettem. (ld. előbbi lábjegyzethez kapcsolódó idézetet.) Amikor néhány hónappal később a szaklap főszerkesztőjét megkérdeztem, mit gondol a könyvről, kiderült, ő sem olvasta el, csak a sajtóra vonatkozó részekbe nézett bele, azaz nem látta a módszertani bevezetőt, és azt hitte, úgy közöltem véleményeket, hogy nem jeleztem, ezek vélemények.

³¹ Bika Julianna „recenziójáról” a későbbiekben részletesebben is szót ejtünk. Mint annyiszor, e vonatkozásban is csak azt mondhatjuk, ha a könyvet kezükbe vették volna, látták volna, hogy a kötet demográfiai részében erről is szó van.

³² 2008. október 13-í, a szerzőnek és több más intézménynek is elküldött levél.

A számomra is eljuttatott levelek alapján megállapíthatjuk, hogy e szűkebb körbe illeszkedik Gereben István,³³ Harmath István, Bika Julianna és Papp László is.

3.1. Levélíró „gatekeeper”-ek³⁴

A már említett október 23-i lapszámban olvashatjuk Gereben Gémesi Ferenc szakállamtitkárnak írott levelét is,³⁵ amelyben többek között ilyen állítások találhatók:

„Tisztelt Allamtitkar Ur!

Az elmúlt het alatt került figyelmembe Papp Z. Attila szerkesztésében megjelentetett „Beszedbol Vilag; Elemzesek, adatok ameriaki magyarakrol” cimu, ugynevezett szociografiai tanulmany. Elolvastam s lesujto

³³ 1933-ban született. Geofizikus, oceanográfus, publicista. 1956-ban Budapesten dolgozott, szemtanúja volt a forradalmi eseményeknek. A forradalom leverése után elhagyta Magyarországot. 1957-től az Egyesült Államokban él. A hatvanas évek elejétől részt vett a Magyar Szabadságharcos Szövetség munkájában. Az Észak-amerikai Magyar Egyesületek Koordináló Bizottságának ügyvezető titkára, valamint az Amerikai Magyar Szabadságharcos Szövetség társelnöke volt a rendszerváltózig. A nyolcvanas évek elejétől szoros kapcsolatban állt a magyarországi demokratikus ellenzékkel. [kutatható] »737« 2000. 6 ív, Törzsök Erika. (ld: http://www.rev.hu/89/f?p=107:25:66878468715982:GET_PREVIOUS_INTERVIEW_ID:NO::P25_INTERVIEW_ID:1343). A MeH-en belül köztudomású volt, hogy Gereben Törzsökkel jó kapcsolatokat ápol. Nem véletlen, hogy a 2008. december 2-án tartott Magyar-Magyar Kormányzati Konzultáció napirendi pontjairól Gereben kifejti véleményét, hiszen meghívott volt, ám nem tudott részt venni (ld. Gereben István: Gondolatok a magyar-magyar konzultációhoz. *Amerikai Magyar Népszava Szabadság*, 2008. december 22.)

³⁴ A „gatekeeper”-, avagy kapuőr-kutatások David M White munkássága alapján kerültek be a médiaszociológiába. Alapművében (White, David M. The „gatekeeper”: A case study in the selection of the news. *Journalism Quarterly*. No. 27, 383–390.) kifejti, hogy az újságírók szűrőként, „kapuőrként” működnek, hiszen a hírek szelektálásában közrejátsszik az egyén szubjektivitása, előítélet világa, szakmai felfogása, társadalmi státusa is. A kapuőr-elméletek rövid magyar nyelvű összefoglalóját, illetve kisebbségi sajtóra való alkalmazását lásd: Papp Z. Attila: *Keretizmus. A romániai magyar sajtó és működtetői 1989 után*. Csíkszereda, Soros Oktatási Központ, 2005. 324 oldal.

³⁵ A levél az interneten is elolvasható, az elírások nem tőlünk származnak: <http://www.nepszava.com/index.php?topic=4461&page=4247>

velemenymet kozoltom a tanulmany kiado Magyar Kulugyi Intezet igazgatojaval Dr. Terenyi Janossal es a Miniszterelnoki Hivatal Nemzetpolitikai Ugyek Foosztalya vezetojevel, Dr. Torzsok Erikaval.

A szakmai, politikai, erkolcsi mercek sulyos megsertesevel keszult silany, partos es ki tudja milyen indittatasra, milyen celok szolgaltara irott tanulmanynak nincs helye a Magyar Allam által fizetett felmeresek, elemzesek, kiadvanyok soraban. Az a kep, ami az „elemzest” olvasoban kirajzolodik hamis. Ami elszomorit az, az, hogy ezt a szociografiai felmerest Erdelybol Magyarorszagra telepedett „tudósok” keszítették. Toluk elvarhato lett volna, hogy az amerikai magyarsag problemaival szembeni tobb ismeretet, empatiat tanusitsanak, azokat a felmeresben fontossaguk szerint kezeljek, elemzesukben pedig a szorvany magyarsag természetebol eredo nehezsegeit tobb erzekenyseggel, kevesebb rosszindulattal vegyek figyelembe (...).

Az az ad hominem tamadas amelyben Papp Z. Attila Bartus Laszlot az Amerikai Magyar Nepszava / Szabadsag foszerkesztojet minden bizonyitek nelkul olyasmivel vadolja aminek tenyszeru alapja nincs torvenyes elegtetelt kovetel. (...)

Ez az epizod is egyike annak a szamtalan, a szabad magyar kormányok es kepviseloi által az amerikai magyarsag Magyarorszag szabadsaganak, prosperitasanak, es a vilagban elo minden magyar emberi jogainak ervenyre juttatasa erdekeben az elmúlt 50 ev alatti elkotelezett, aldozatos, onzetlen a maga erejebol vegzett es cafolhatatlanul bizonyitottan eredményes erofeszítéseit semmibevevo magatartasnak. A diplomacia teren megnyilvanult, az amerikai kormánykoroket, Kongresszust, az uzleti vilagot erinto hozza nem ertesbol eredo baklovesek kivedese sok energiat, alazatot es aldozatot kovetelt, kovetel. 2008. oktober 22.”

Gereben leveléből érdemes kiemelni azt a tényt, miszerint elszomorítja, hogy ezt a „szociográfiai” felmérést Erdélyből Magyarországra telepedett „tudósok” készítették,³⁶ és ilyen felméréseknek nincs helye a „Magyar Állam által fizetett felmérések” sorában. Az, hogy ki

³⁶ A filológiai pontosítás érdekében lényeges, hogy ez az öttagú kutatócsapatból csak 2 személyre érvényes állítás.

honnan származik, éppen egy szociológiai munka megítélése kapcsán nem biztos, hogy elsőrendű szempont kellene hogy legyen, ám kisebbségi, diaszporikus világok megértése, leírása kapcsán helyenként kifejezetten jól jöhet a „kisebbségi háttér”. Ha Gereben István kezébe vette volna a könyvet, erről akár meg is győződhetett volna, mint ahogy Bartussal egyetemben arról is, hogy milyen erőfeszítéseket tettünk a „pártosság”, egysíkúság elkerülése érdekében.³⁷ Véleményén azonban éppen a könyvben foglaltak alapján nem lepődtem meg, hiszen az *Összegzés*-ben akár Gereben is találkozhatott volna azzal a korábban már idézett mondattal, miszerint az amerikai magyarok és szervezetek közötti konfliktusok gyakran a „másik biográfiájának számontartására, a túlzott személyköziségre és kontextus nélküli kommunikációra való képtelenségre, egyfajta állandósult túlérzékenységre vezethetők vissza.”³⁸ E levél (is) egyértelműen a kötet és a kutatás céljai teljes mértékű ismeretéről szól. Szerzője gyakorlatilag Bartus korábban megismert érvrendszerét veszi át, és célja – ahogy fennebb tételesem is olvashattuk – megvédeni őt.

Érdekesen dokumentálható Harmath István³⁹ reakciója is. Bartus október 23-i lapszámában közli Harmath két levelét is. Az egyikben röpké önéletrajzot is olvashatunk, melyben többek között megtudjuk azt is, szerzője 2006-ban megkapta a Magyar Köztársasági Érdemrend Tisztekesztjét, a másikban pedig ez áll:

„HARMATH ISTVÁN ELSŐ REAKCIÓJA:

Elkezdtém nezegetni a Papp Z. Attila es etc. könyvet, persze nem tuzetesen, arra sem kedvem, sem idom sincs. A 463. oldalon található

³⁷ „...az a tény, hogy a szervezeti képviselők létező vagy virtuális hálózatában mozogtunk, nem gondoljuk, hogy zavarta volna optikánkat, hiszen interjús helyzetben rengeteg mód adódott arra, hogy e hálózatok határait kérdéseinkkel, állításainkkal, esetenként éppen személyes „vallomásokkal” túllépjük. És mivel networkon kívüli személyekkel, illetve párhuzamosan létező konkurenciális hálózatokkal is kapcsolatba léptünk, esélyünk volt arra, hogy bizonyos helyi információkat ütköztessünk.” (Papp i. m. 28.)

³⁸ Ld. Papp i. m. 422.

³⁹ A kötet 77. lábjegyzetében róla ezt írtam: „Harmath István az 1970-es évek közepétől foglalkozik újságírással. A *Chicagó és környéke* című hetilap munkatársa volt, majd a lap 1990-es Kanadai-Amerikai Magyarorság című lapba történő beolvasása után jegyzi a *Chicagói krónika* című heti tárcát. Visszaemlékezéseit 2003-ban jelentette meg. (Harmath, Stephen I.: *A chicagói krónikás*. Masszi Kiadó, Budapest, 2003).”

I. Melleklet alatt az „Interjúalanyaink voltak” cím alatt megtalálhatók városok szerint azok a nevek, akik az információkat adtak. Így nekem nem volt nehéz beazonosítani azt a személyt, aki rólam ezt a FBI-os marhaságot mondta.⁴⁰ Amit nem értek azonban, hogy egy vegzett szociológus miként írhat a könyvbe effajta sületlenseget.”

Azonban, mint korábban jeleztem, kéretlenül is eljuttattak nekem leveleket, és itt talán lényeges legelső reakcióját is dokumentálni, amelyből kiderül, egy 500 oldalas könyvről úgy alkot igencsak sarkos véleményyt, hogy csak éppen belepillant a sajtóról szóló részekbe, de nem akarja nagyon felizgatni magát, hanem inkább budapesti kulturális rendezvényeken vesz részt, majd pedig a hévizi gyógyfürdő vizébe mártózik, hogy jómagam...⁴¹

Noha időben néhány hónappal később jelent meg, ideillik Harmathnak a *Kanadai Magyarság* Chicagói Krónika oldalán egy cikkben megjelent rövid utalása is, amelyben érdekes módon már egy mondatnyi pozitívumot is ír, ugyanakkor megismétli a pletykavád toposzát:

„Tavaly, a Magyar Külügyi Intézet égisze alatt felmérés készült az amerikai magyarságról, ami 2008-ban Beszédből világ című szociológiai és néprajzi könyv formájában látott napvilágot Papp Z. Attila szerkesztésében. Az 514 oldalas könyvnek, hozzáértő szakemberek szerint⁴² 'számos kifejezett eredménye, pozitívuma van.' Nekünk amerikai magyaroknak visszatetsző, hogy a kutató: 'olyannak látja külhoni honfitársait, mintha egy elmaradott afrikai törzs lenne az amerikai magyarság.' Rosszabb, ponyvább stílusban írt könyv nem jelenhetett volna meg rólunk, akkor sem, ha a tudományos munkatársak helyett, a Blikk pletykalap újságírói jártak volna Amerikában.”⁴³

⁴⁰ A sajtó és képviselői helyi magyar társadalomban való ellentmondásos megítélése kapcsán használtam egyik alanyom ilyen vonatkozású beszédrészletét. (ld. Papp i.m. 166.)

⁴¹ A 2008. október 13-án 10.09-kor Bartus által eljuttatott levél tartalmát eufemisztikusan adtam vissza. A pontokkal jelzett részek azt jelzik, olyan trágárságot kellene leírni, amit egy társadalomtudományi lapban jobb, ha eufemisztikusan sem közlünk.

⁴² Hogy kik ezek a meg nem nevezett szakemberek, nem derül ki, ám a hozzám Harmath által is eljuttatott levelekből tudható, ez ügyben megkereste Fejős Zoltánt is, a kutatás alapkoncepciójának kidolgozóját.

⁴³ Harmath István: Álomutazás Hollywoodtól Kalotaszegig. *Kanadai Magyarság*, 2009. február 28.

Az előbbieken említett levelek olvastán csak ámultam és bámultam, hiszen ennyi vehemens reakcióval, és a nyilvánosságban felelőtlenül és felszínesen megszólaló személlyel szakmai utam egyik korábbi állomásán sem találkoztam. Az ámulatból mondhatni edzetten és mosolyogva tértem vissza a valóságba, hiszen az ilyen vélemények valójában a kötet állításait igazolták: az amerikai magyar szervezeti élet – többek között – konfliktusokkal terhelt világ, szereplői túlérzékenyek, és gyakran az önmaguk által kreált identitások és identitásképek rabjai. Míg elemzőként és a terepen ezt kívülről is volt szerencsém megtapasztalni, ezúttal önkéntelenül is szereplője lettem e világnak: a konfliktusos szervezeti világ aktorai engem is „el akartak helyezni” valahová, és ehhez legkézenfekvőbb volt valamiféle politikai bélyeg rámsütése és/vagy munkánk szakmaiságának megkérdőjelezése. A könyvben foglaltak helyenként ellentmondanak a szereplők önmagukról vagy környezetükről alkotott képének, ráadásul, ha valaki csak felszínesen olvassa el, akkor nyilván saját dilettáns felszínességének is áldozata, amiről a szerkesztő és a szerzők nem tehetnek. Az identitásképekben megzavart személyek logikus módon védekező mechanizmusokat indítanak el: így lesz a kötet az ő szemszögükből áltudományos, a benne foglalt, főképp interjúelemzésre épülő rész pedig „pletykagyűjtemény”.

De mindebből egy demokratikus országban miért következik egy kötet betiltása, arra csak a döntéshozók tájékoztatatlansága, vagy formális és informális kapcsolataik alapján történő félrevezetésük, röviden felelőtlen viselkedésük lehet a magyarázat. Nem beszélve arról, hogy az ilyen döntéshozóknak tudományos munkáról, elemzésről valószínű nincsenek megbízható elképzeléseik. Vagy rosszak a tanácsadóik. A MeH egyik vezető munkatársa szerint ez az egész történet azért alakult így, mert a hivatal fél minden konfliktustól. Ez nagyon sajátos „minőségbiztosítást” szolgáló gondolkodás, illetve gyakorlat, és cinikusan azt is mondhatnám, alkalmazni kellene. Ha valamiféle alattomos szándék vezérelne, találomra ki lehetne választani például egy-két Szülőföld Alapos pályázatot, netán megnézni a Törzsök Erika vezette Európai Összehasonlító Kisebbségkutatások Közalapítvány egy-két ösztöndíjasának⁴⁴ társadalomtudományos munkáját. Majd gyalázkodó leveleket kellene írni, és 3–4 személyt még megkérni, hogy írjanak felháborodott leveleket,

⁴⁴ Az ösztöndíjasok és kutatási területeiket lásd: <http://www.eokik.hu/kateg-12-1-sztondijasok.html>

amelyekben – Gereben István nyugdíjas oceanográfus éles szemű társadalomtudományi meglátásához hasonlóan – kifejtették, „az ilyen munkáknak nincs sora a magyar állam által finanszírozott projektek sorában”. Vajon milyenek volnának a reakciók?

3.2. A recenzens „gatekeeper”-ek

A „zárolást” mintegy elősegítő és legitimáló recenzióknak beállított irományokra és szakmai színvonalukra hosszabban is ki kell térnem. Ha valaki recenziót ír egy könyvről, az talán elvárható, hogy el is olvassa. Vagy ha már erre nem képes, legalább vallja azt be, vagy álcázza tökéletesen. Vagy ne írjon recenziót. De hát akkor mi lesz a saját énképemet ért „támadással”? – gondolhatná az önjelölt recenzens. Ezen időszakban (2008 októberben) három „recenziónak látszó írás” is napvilágot látott, és mivel közvetlenül kapcsolódnak a könyv „betiltásához” vagy annak (utólagos) legitímációjához, mindegyiket ismertetem és reagálok főbb felvetéseikre.

E recenziók ismertetése előtt, a félreértések elkerülése végett azt is le kell szögeznem, hogy a kritikai véleményekkel önmagukban semmi gondom, hiszen az természetes, hogy egy könyvről valaki véleményt mond. Az viszont már nem természetes, hogy e recensensi véleményeket egy könyv nyilvánosságtól való elzárásához közvetve vagy közvetlenül felhasználnak. Látszólag ugyan könyvismertetések születtek, ám valójában az amerikai magyar tapasztalati mezőből, az amerikai magyarság (egységesnek feltételezett) önképének védelmi funkcióját ellátó, ugyanakkor a zárolás legitímációjához felhasznált írások jöttek létre. E megközelítések a tudományos kutatás logikájától teljesen eltérő optikából születtek, és végül éppen a kutatás során tapasztalt részjelenségek illusztrációivá váltak. Ahogy nincs egységes amerikai magyarsággép, úgy természetesen egységes önkép-védelem sem létezhet, így mindhárom szerző előszeretettel hivatkozik saját (és értelemszerűen csak korlátozott) tapasztalataira.

Az első Bika Julianna,⁴⁵ akinek írását az *Amerikai Magyar Népszava Szabadság* hangzatos címmel közölte: *Botrányos felmérés az amerikai magya-*

⁴⁵ „Bika Julianna egyetemi tanulmányait 1974-ben fejezte be a budapesti Közgazdasági Egyetem matematika szakán, később szociológiai kutatásokkal foglalkozott, az Egyesült Államokban folytatta közgazdasági tanulmányait, CPA vizsgát tett. 1997 óta a Nyugati Hírlevel szerkesztője, a nyugati világ magyar vonatkozású híreit közlő Hírlevél havonta megjelenő független újság, e-postán

rokról. A Magyar Küllügyi Intézet zárolta a hamis adatokat tartalmazó, pletykákat terjesztő áltudományos könyvet. Az írás legelején és legvégén megtudjuk, hogy az interjúrészletek felhasználása és a beszélt nyelv sajátosságai szerinti közlésével célokom az volt, hogy lejárassam az amerikai magyarokat:

„Olvasom a Papp Z. Attila szerkesztette szociológia tanulmányának szánt könyvét. Nagy lelkesedéssel vettem a kezembem, de már az első beszédnél a 37. oldalon lecsillapodott a lelkesedésem. Beszédből ilyen világ? Eddig se tartották valami műveltnek az amerikai magyarságot otthon, na de ezek után tudományosan lett bizonyítva, mennyire ostobák vagyunk mi itt.”

A nagy „bűnöm” azonban Bika szerint az, hogy elemzésünk nem terjedt ki a louisianai magyarokra,⁴⁶ illetve az általa szerkesztett és 1997 óta megjelenő internetes hírlapra (*Nyugati Hírlévé*), amely a mintegy 1600⁴⁷ címre való eljuttatása által Bika Juliannának férjénél, a tiszteletbeli konzulnál is nagyobb ismeretséget biztosít:

„Bárhová utazunk az országba, ahol valamilyen magyar esemény van, ismerőssel találkozom, aki olvassa az internetes újságomat, engem ismer és nem a tiszteletbeli konzul férjemet. Nem tudott volna Papp Z Attila megkeresni?”

1000 olvasóhoz jut el. Juli 1990 óta él New Orleansban, dr. Gergatz István, louisianai tb. konzul felesége.” Papp László ismertetése a New York-i Fészek Klub 2004. december 15-i eseményéről. In: http://www.gimagine.com/gimagine/Feszek_klub/2004/2004-12-15-Bika_Juli/default.htm

⁴⁶ Bika Julianna nem nézte meg a kötet demográfiai részeit sem, ezzel kapcsolatosan lásd még 31. lábjegyzetet.

⁴⁷ Mivel az egész Bartus által kreált abszurd történetben a példányszám rendkívüli érzékeny témának tűnik, egy filológiai feszültségre – Bartus problémaérzékenységét magamévá téve – felhívnom az olvasó figyelmét: Bika Julianna cikkében 1600 címről beszél, előbbi, Papp László ismertetését tartalmazó lábjegyzetben pedig 1000 olvasóról van szó. Ez több mindent jelenthet: 1. 2004 decembere és 2008 októbere között 600-zal megugrott az olvasók száma; 2. egyik számnál olvasó, a másiknál cím szerepel, ami arra utalhat, a kiküldött 1600 cím tulajdonosa közül csak 1000-en olvassák el. 3. Ha sem az 1. és sem a 2. értelmezés nem igaz, javasolom Bika Julianna perelje be Papp Lászlót üzleti hitelrontásért. (Vagy esetleg perenkívül is megegyezhetnek, ha netán eddig nem tették meg). A nagy kérdés számomra azonban az, van értelme ilyesféle okoskodásokkal tölteni az időnket?

Pedig ez az újság hozzásegítette a louisianai magyarokat, hogy olyan szobrot állítsanak Kossuth Lajos emlékére, amelyet még a Katrina hurrikán sem söpört el:

„Ez az internetes újság segített bennünket ahhoz, hogy megkaphatta a Hungarians of Louisiana szervezet a federális adókedvezményt, azzal, hogy megalapítottam az első bejegyzett louisianai magyar szervezetet. Az adókedvezmény feltétele volt a havonta magyarul megjelenő, az amerikai magyarság számára készülő, kulturális híreket közlő Nyugati Hírlevél. Ezzel az adókedvezménnyel és a Nyugati Hírlevél adta ismerettséggel tudtam összegyűjteni 5000 dollárt, hogy New Orleans egyik legszebb terén Kossuth Lajos New Orleans-i látogatásának 150. évfordulójára emlékművet állítsunk a magyar kormányzónak. 4 évbe tellett, s meg lett az emlékmű, a Katrina hurrikán sem vitte el. Az amerikai magyaroknak írt internetes újságnak a Nyugati Hírlevélnek köszönhetően áll a Kossuth emlékmű New Orleans belvárosában, és hirdeti, hogy ott beszélt 8000 ember előtt az 1850-es évek amerikai szabadságának bálványa, Kossuth Lajos. Erről ez a tanulmány semmit nem tud.”

Ha Bika Julianna elolvasta volna a módszertani bevezetőt, kis ízelítőt kaphatott volna arról, hogy mit jelent a kvalitatív elemzés, a mélyinterjúzás és interjúelemzés. Megtudhatta volna azt is, hogyan kerültek feldolgozásra az elkészült és a beszélt nyelv sajátosságai szerint leírt interjúk. Az interjúk ily módon való leírása módszertani követelmény, ám ha a könyvet elolvasta volna, sok példát talált volna arra vonatkozóan, egy elemzés során milyen értelmezési lehetőségeket rejteget a beszélt nyelv szerinti leírás.⁴⁸ Ha Bika erről nem tud, vagy nem akar olvasni, önmagában nem gond, ám ha ebből az következik, hogy a kutató célja az interjúalanyok lejáratása, ez azt is jelenti, Bika Juliannának semmilyen ismerete nincs a szociológiában használatos kvalitatív módszerekről (pedig ha valaki szociológiai intézetben dolgozott, ahogy ezt állítja írásában, illene erről tudnia). Mivel írásában még a reprezentativitást is számon kéri, különösebb módszertani értekezés nélkül fontos rögzíteni, hogy a reprezentativitás a mintavételen és kérdőíves vizsgálatok során lényeges szakmai elvárás, nem mélyinterjú kutatásokban.

⁴⁸ Elemzésem talán leglátványosabb ilyen példáját a 8.1.3.3. alfejezetben megtalálhatta volna.

Bika Julianna recenzensi oda nem figyelését az is jelzi, hogy számonkéri internetes lapja elemzésének hiányát. Kötetünk 160. oldalán ez szerepel:

„Noha a kutatásnak nem volt célja az amerikai magyar lapok, kiadványok teljes körű összeírása,⁴⁹ mégis fontosnak tartjuk felsorolni mely orgánumok jöttek szóba beszélgetéseink során.”

E rövid mondatot, gondolom, egyszerű megfajteni: 1. nem volt célunk az amerikai magyar lapok teljes számbavétele; és 2. a fenti idézet után következő passzusokban pedig azokat a sajtóorgánumokat soroltuk fel, amelyekről szó volt az elkészült interjúkban. Az a tény, hogy ebben a felsorolásban az ő lapja nem szerepel, egyszerűen azt jelenti, hogy az ő lapjáról alanyaink nem beszéltek. Azt gondolom, ez nem egy bonyolult eszmefuttatás. Ám ha valaki recenzensnek akar tűnni, akkor illene körültekintőbbnek is lennie: a fenti idézethez kapcsolódik egy lábjegyzet is (az eredeti szövegben a 70.). Ebben a lábjegyzetben Bika ezt olvashatta volna:

„Ez (mármint az amerikai magyar sajtó – *szerk. megj.*) egy külön kutatási téma is lehetne. Szervezeti adatbázisunkban igyekeztünk minél több sajtóorgánumot feltüntetni, ám vélhetően nem szerepel minden, főleg a különböző egyházi és más intézményekhez, egyesületekhez kapcsolódó sajtótermék.”

Ha én lettem volna a recenzens, akkor e lábjegyzet nyomán megnéztem volna az említett szervezeti adatbázist. Ha Bika a könyvet egészében, vagy legalább a *Bevezetőt* elolvasta volna, akkor a szervezeti adatbázis internetes lelőhelyeit több helyen is megtalálta volna (a kötet 12., 21., 298. oldalain szereplő lábjegyzetekben például). Ha nem, akkor – mint korábban volt rá példa – e-mailben engem is megkérdezhetett volna, vagy megkérhetett volna, hogy küldjem el azt is.⁵⁰ Esetleg elkérhette volna Bartus Lászlótól, akinek korábban jómagam elküldtem, és akivel ő e-mailes kapcsolatban állt – ahogy azt a nekem elküldött levelezésükből is kiderül. Ha minden akadályt legyőzve Bika Julianna e szervezeti adatbázist megpillantotta volna, akkor láthatta volna, hogy az Excel

⁴⁹ Ide kapcsolódik az eredeti szöveg 70. lábjegyzete, amire mindjárt kitérünk.

⁵⁰ Bika Juliannának jómagam juttattam tiszteletpéldányt a kötetből még 2008 szeptemberében.

programban készített adatbázis 681. sorszáma alatt éppen a hiányolt sajtóorgánum és néhány adata szerepel. Ám ha nem is tudtunk volna a lapról, és ha nem is került volna be az adatbázisba, akkor „recenzensünk” észrevehette volna, hogy az adatbázis legelején írva vagyon:

„Az amerikai egyesült államokbeli magyar szervezetek adatbázisa, 2008 (Az adatbázissal kapcsolatos észrevételeiket kérjük, küldje el az alábbi címek valamelyikére: pappza@yahoo.com; office@omnibus-srl.ro)”.

E megjegyzést pedig jóhiszeműen úgy is értelmezhetette volna, hogy az adatbázis készítői nyitottak arra, hogy közös munkával, visszajelzések alapján minél teljesebb lista jöjjön létre.

Bika írása kapcsán még nem sikerült megfejtennem szövege legvégén szereplő mondat első felét:

„Érezhetően a szociológus Papp Z. Attila magával hozta az otthoni kettészakadt ország egyik felét, s így az általa szerkesztett elemzések, adatok, egyoldalúan, a magyarul rosszul ’beszélő’ amerikai világot mutatják be.”

Mint kutató eszerint kivitem a kettészakadt Magyarország egyik felét. Melyiket? Az alsó vagy a felső felét? A jobb vagy a bal felét? Kelet-Magyarországot vagy a Dunántúlt? Észak-, vagy Dél-Magyarországot? A magyarországi kisebbségek vagy a többségi magyarok világát? Nem tudom.⁵¹ Csak azt tudom, hogy számomra (emberként és kutatóként is) Magyarország is, és az amerikai magyar szervezeti világ is sokkal árnyaltabb és kedvesebb, mintsem hogy ilyen szűklátókörű leegyszerűsítésekkel operáljak. Ha Bika Julianna mielőtt recenzióírássra adta volna a fejét, a kötetet elolvasta volna, erről is meggyőződhetett volna.⁵²

⁵¹ Azt azonban sejtem, hogy mindenáron valamiféle politikai bélyeget akar ő is rámsütni. Bartus „értelmezéséből” már megtudtam, hogy szélsőjobboldaliak szócsöve lettem, és Bika e kontextusban valószínű ezzel a gondolatmenettel akar összekacsintani. A kutatási eredmények ismertetése során egy konferencián még 2008-ban a „liberális” címkével illettek, az egyik (2009 májusi) budapesti könyvbemutatón pedig azt rótták fel, hogy meglehetősen baloldaliként érzelmmentesen közelítettem az amerikai magyarok szervezeti világának leírásához.

⁵² Külön javaslom a kötetben szereplő írásom 8., az identitás tematizációjáról szóló alfejezetét, illetve az Összegzést.

Nézzünk egy másik „recenziót” is, Papp László művét. Papp László⁵³ egyértelműen kapcsolódik a Bartus-féle hangulatkeltéshez, mint ahogy az a számomra eljuttatott levelezésükből,⁵⁴ és más, már utalásszerűen említett levelekből is kiderül.

A közöttük zajló levelezés több szempontból is érdekes: egyrészt Bartus biztatja Papp Lászlót, hogy írása jelenjen meg az ő lapjában (ám ez végül nem történik meg), másrészt átviláglik, Bartus mennyire aktív a kötetek zárolása és bezúzása tekintetében. Egyik ilyen levelében igaz, kis ellentmondás tapasztalható, hiszen egyik mondatában még az egész bezúzása mellett érvel, másik mondatában pedig azt írja, mégiscsak hasznosak lehetnek valamire az elkészült elemzések. E levelekben már kész tényként kezelik, hogy az egész könyv pletykagyűjtemény.

Gyanítom, nem lehetett könnyű helyzetben Papp László: egyrészt úgy érezte, gyorsan negatív kicsengésű recenziót kell írnia egy meglehetősen vaskos kötetről, másrészt pedig, mivel interjúalanyom volt, mégiscsak emlékeznie kellett valamire abból a beszélgetésből, amit Pesten folytattunk, és talán nem akart engem nagyon megbántani sem. E kognitív disszonancia feldolgozatlanságával (is) magyarázhatók majdani írása következtelenségei. Írása végül nem Bartus lapjában jelent meg, hanem a Magyar Baráti Közösség honlapján, 2008. október 23-án.⁵⁵

Az írásban Papp László Bartussal folytatott levelezésének kulcsszavai köszönnek vissza: a könyv pletykagyűjtemény, a szerzők időhiány miatt összedobták az egészet. Röviden, mint ahogy írása címe is sugallja, ez „egy elmulasztott alkalom az amerikai magyarokról”.

Bika Juliánnával ellentétben Papp László legalább veszi a fáradságot és felsorolja a kötet elemzéseinek témáit, mindegyikhez fűz egy-két felszínes kommentárt, igaz, e megjegyzések a legáruklodóbbak a tekintetben, hogy ez a recensünk is „elmulasztotta” a könyvet elolvasni. Ezt először szépen dokumentálhatjuk a rendelkezésre álló levelekkel és időkeretekkel

⁵³ Papp László nyugdíjas építészmérnök, az MTA Nyugati Magyar Tudományos Tanácsának tagja, New Canaanban él. (Megjegyzendő, nem rokonom, csak névrokonom. Arról én szintén nem tehetek, hogy Bartus hivatalos helyekre is elküldött leveleiben néha engem Papp Z. Lászlónak nevez. Csak remélni tudom, hogy az ilyen elírásokért Papp Lászlót nem érte semmilyen kellemetlenség egyetlen magyar hivatal részéről sem.)

⁵⁴ Bartus 2008. október 14-én küldte el nekem vonatkozó levelezésüket.

⁵⁵ Papp László: Elmulasztott alkalom az amerikai magyarokról. In: <http://www.mbk.org/Article620.html>. Az írás azonban – ahogy mindjárt látni fogjuk – már feltételezhetően október 17-re (vagy akár előbbre is) elkészült.

is. Papp László még október 13–14-én azt jelzi Bartusnak, hogy még csak átfutotta a könyvet, ám október 18-án délelőtt, ami New York-i idő szerint október 17-e (éjjel?), már készen áll a recenzióval. Ez azt jelenti, hogy Papp László röpke 3–4 nap alatt átrágta magát az 514 oldalas kiadványon, megemésztette minden részletét, és gyorsan meg is írta „recenzióját”.

Már az írás elején sem arról szól, hogy a *Bevezető* alapján kutatásunknak mi volt az eredeti célkitűzése (szervezeti élet szociológiai leírása, demográfiai elemzések), hanem valami olyan elvárásról beszél, amelyhez a kutatóknak alapvetően semmi közük:

„Felmérést kellene készíteni az amerikai magyarok értékeiről, hogy azokat megőrizhessük “ – javasoltam több, mint tíz évvel ezelőtt az akkor még külön működő kulturális tárca államtitkárának.”

Egy, a kutatók számára nem létező, a kutatási tervhez nem kapcsolódó elvárásnak nyilván nehéz lett volna eleget tenni. Az is derék dolog, ha Papp László úgy érzi, és írásában ki is fejt, hogy a kutatás megvalósításához, a források előteremtéséhez köze volt, azonban erről nekem, mint volt kutatásvezetőnek, nincsen tudomásom. Nem emlékszem, hogy főképpen a Teleki László Intézet felszámolása után, a MeH és a Magyar Külügyi Intézet képviselőivel folytatott megbeszélések valamelyikén jelen lett volna, vagy valamilyen látható, érezhető lobbizást tevékenységet folytatott volna.

Papp László (az egykori TTT-re emlékeztető módon) három részre osztja a kötetben szereplő tanulmányokat: 1. vannak szerinte sikeres – értsd: támogatandó – részek (az oktatásról szóló rész, a szervezeti kérdőívek, adatbázis feldolgozása, a kötet összegzése), 2. vannak megtűrhető, ám számára sok újat nem hozó elemzések (a demográfiai elemzések), és 3. van természetesen az általam jegyzett, az 53 mélyinterjúra épülő terjedelmesebb, szerinte is tiltásra (kidobásra) érdemes rész. Ezzel kapcsolatosan azt írja:

„A Tanulmány leginkább vitatható része, a címet adó terjedelmes fejezet, amely interjúk alapján kívánja bemutatni az amerikai magyarságot. Az esetlegesen kiválasztott interjúalanyok által kialakított szöveg inkább „szóbeszédből” összeállított világképet ad. Hosszan lehetne tárgyalni az írás tévedéseit, mind alaptételét tekintve (lehet-e egy ilyen kisszámú, nem jellemző csoport kiragadott idézeteit általánosítani), mind az itteni olvasó számára ellenérzést kiváltó megfogalmazást,

(magyarkodás, a sajtóról lábjegyzetben közölt pletykák felsorolása, stb) valamint a kihagyásokat. (Magyar News,⁵⁶ Nyugati Hírlevél, stb)."

Nem nehéz ebben a sommás felsorolásban újra felfedezni a korábbi (Bartus, Bika, Gereben, Harmath) szövegekben is szereplő „kritikákat”: írásom csak szóbeszéd, felmerül a reprezentativitás kérdése, a sajtóval kapcsolatos „kihagyások”. Mivel ezekre a korábbiakban már kitértem, itt csak egy-két újszerű mozzanatot érintenék.

Egyrészt írásában amellet érvel, hogy az általam jegyzett, a kötet leghosszabb, mintegy 250 oldalnyi írást egy az egyben ki kellene dobni. Ugyanakkor azt állítja, a szintén általam írt összegző rész „szakmai felkészültséggel megírt cikk”. E következtetlenséget csakis az említett kognitív disszonanciára és felszíniességére vezethetem vissza, hiszen ha már a könyvet nem olvasta el, legalább építésként tudhatná, ha az alapok nem állnak szilárdan, akkor a tetőzet sem lehet stabil, vagy ami ugyanaz: ha kivesszük az alapokat, akkor a tető ránk zuhan.

Másrészt a fenti idézetében szereplő sommás felsorolásában felmerült egy újabb kritikai csapásirány, az ún. „magyarkodás” kifejezés használata. Ez azonban nem véletlen, hiszen ez idő tájt született Nagy Károly későbbiekben tárgyalandó recenziója is, amelyben ez is visszatérő elem, a két szerző pedig recenzió-ügyben kapcsolatban állt.

Harmadrészt a sajtóval kapcsolatos pletykajellegnél⁵⁷ érdemes elidőzni. Tekintve, hogy Papp László is interjúalanyom volt, annak az esélye, hogy a sajtóról szóló „pletyka” tőle származzon, 1 az 53-hoz. Az egész recenzióban Papp László nem említi meg, hogy ő is interjúalany volt. Pedig ez fontos adalék lett volna. Mindegyik interjú elején közöltem ugyanis alanyaimmal, hogy a beszélgetés névtelen, és kértem beleegyezésüket a szöveg rögzítésére. Rendszerint azt is közöltem, a feldolgozás során anonim és anonimizált⁵⁸ interjúrészleteket fogunk felhasználni. Lehet, hogy volt interjúalanyom ezt elfelejtette. Vagy az is

⁵⁶ Bika Juliánához hasonlóan, ha Papp László is megtekintette volna a szervezeti adatbázist, a 130. sorszámú tételnél megtalálta volna ezt az orgánumot is.

⁵⁷ Itt nem fejtem ki hosszasan, hogy a pletyka a társadalmi kommunikáció fontos megnyilvánulási formája. Az a tény, hogy interjúalanyaink véleménye helyenként pletykákat is tükröz, a legtermészetesebb dolognak tekinthető. A világ szerencsére pletykákból is épül, nem csak hivatalos közleményekből.

⁵⁸ Módszertani szempontból az anonimizálás azt jelenti, a felhasznált idézeteket oly módon kell közölni, illetve ha szükséges, helyenként átírni, hogy az interjúalanyt (az adatközlőt) ne érje semmilyen hátrány az elmondottak miatt.

lehet, szándékosan hallgat erről. Ám ha „csak” recenzens lett volna (és nem interjúalany is), és feltételezzük, hogy pusztán jóhiszeműen, emlékeztetkiesés folytán felejtette el, hogyan indult rögzített beszélgetésünk, akkor is, mint olvasó-recenzens a kötet módszertani bevezetőjében (33–34. oldalon) találhatott volna egy ilyen passzust is:

„Interjú elemzésünk részletes ismertetése előtt szükséges még egy módszertani vonatkozást megemlíteni. A következőkben tanulmányunk első sorban az interjúkra épül, a használt idézetek nem pusztán illusztrációként szolgálnak, hanem ugyanolyan státuszuk van, mint a többi szövegnek. Az idézetek, illetve az általunk írt szövegek egymást feltételezve, egymásra rímelve „együtt írók” a tanulmányt. A felhasznált idézetek közlésénél a beszélt nyelv sajátosságait követtük, csak az érthetőség kedvéért szerkesztettük át helyenként az eredeti szövegeket, és ezekre rendszerint szögletes zárójelekbe tett rövid szövegekkel utaltunk is: [...]. Az idézetekben szereplő, zárójel nélküli három pont interjúalanyunk beszédfolyamának lassulását, a zárójelbe tett három pont pedig szövegrészek általunk történő kihagyását jelzi. Az egyes idézetek után zárójelben feltüntettük az interjú számát. Ahol ezt mellőztük, ott valószínű olyan személyre, intézményre vagy településre szabott közlendővel van dolgunk, amely alapján alanyunk könnyen beazonosítható, ezért a nagyobb fokú anonimitása biztosítása érdekében e helyeken nem közöltük az interjú számát. Megjegyzendő, hogy az interjúszámok nem azonosak a kötet *Mellékletében* található interjúalanyokat tartalmazó lista sorszámaival. Azt is fontos tudni, hogy az interjúk anonimitása érdekében helyenként a településneveket, a személyneveket is megváltoztattuk, vagy kihagytuk.”

Felelős recenzens, ha e részt elolvassa, nem írhat ilyen alaptalan, a szerkesztésre és a kutatás módszereire, végső soron a szerzőkre vonatkozó elmarasztaló mondatokat gyárthatna:

„A jól megírt fejezetnek csak egy szépséghibája van (hasonlóan a másik interjúk alapján frotthoz), hogy az idézetek jelzései sokszor hibásan mutatják az interjúalany kilétét. Ez, gondolom, a szerkesztés problémája, amikor az idézett szövegeket összekeverték.”

„Szinte elképzelhetetlen, hogy a szalagra vett beszélgetéseket szószेरint közlik, belevéve az interjúalany nyögéseit is, anélkül, hogy az idézni

kívánt szöveget átolvasásra elküldték volna a beszélőnek. Erre a rövid határidő sem mentség.”

Mindez arról árulkodik, Papp László e kötetet el sem olvasta, igazi kapuőrként saját előítéleteit fogalmazta meg, amelyeknek vajmi kevés köze van a könyvhöz és a társadalomtudományhoz, egyszersmind a recenzióíráshoz. Valójában csak a kötet zárolásához járult hozzá, úgy érzem, tudatosan is, hiszen köztisztviselőként álló, demokráciában hívó emberként felszisszenhetett volna, és a szólás szabadságára hivatkozva egy ilyen mondatot vagy nem ír le, vagy tiltakozik tartalma ellen:

„Éppen a közölt valótlanságok és nem igazolt állítások miatt, tudomásom szerint, a kiadó a könyvet levette a honlapjáról és a terjesztést leállította.”

És ha következtetések vagyunk, és ne tudnánk Bartus és Papp László levelezéséről, akkor sem lenne nehéz kitalálni, hogy a terjesztés leállításának „tényét” Papp László Bartus lapjából tudhatta, hiszen írása akkoriban készült, amikor az Amerikai Magyar Népszava vonatkozó „tudósításai”.

Papp László tudatos ferdítését másképpen is tetten érhetjük. Fent tárgyalt írása megjelenése után, 2008 novemberében személyesen is találkoztunk, és többek között írásában jelen lévő tartalmi tévedésekről, következetlenségekről is beszélgettünk. Mégis, a *Bécsi Napló* 2009. január-februári számában nyomtatásban is megjelent változatban⁵⁹ újra viszontlátjuk a recenzensi „munkáját” alapjaiban megkérdőjelező, fent már jelzett tévedéseket. Papp László annyira nem volt képes önreflexióra és állításai újrágondolására, hogy az anonimizálással kapcsolatos tévedésein kívül, többek között, 2009-ben is képes volt megismételni azt a már 2008-ban is valótlán állítást, miszerint a kutatáshoz/könyvhöz kapcsolódó szervezeti adatbázis egyik megadott honlapon sem elérhető. No comment!

A könyvről szóló ismertetések sorában ki kell térnünk még Nagy Károly akkoriban megjelenő egyik írására is. Noha nem feltételezem, hogy Nagynak érdeke lett volna a kötetek „zárolása”, és azt sem, hogy szoros baráti kapcsolatokat ápolna Bartussal, akaratán kívül azonban hozzájárult ahhoz, hogy – jóhiszemű, ám szintén felszínes olvasóként – a könyvről már-már kanonizálódott előítéleteket megerősítse. Ezáltal részese lett

⁵⁹ A *Bécsi Napló* Elmulasztott alkalom. Az amerikai magyarokról címmel Papp László és Nagy Károly tanulmányunkban tárgyalt írásait (utóbbiét kissé rövidítve) közli.

a kötet terjesztését, betiltását kezdeményező és elrendelő személyek utólagos legitimációjához, vagy legalábbis lelki megnyugvásukhoz. Annál is inkább, mert a *Bécsi Napló*ban közölt Papp László- és Nagy Károly-írás megjelent a MeH napi sajtófigyelőjében is,⁶⁰ amelynek olvasói többek között a MeH „illetékesei” és munkatársai, illetve (akár az USA-ban is élő magyar) sajtómunkások is. Ám szövege, illetve az arról szóló tudósítás korábban is megjelent Bika Julianna, Bartus László és Papp László szövegeinek társaságában, éppen a Bika által szerkesztett *Nyugati Hírlevél*ben.⁶¹

Röviden tekintsük át Nagy Károly szövegét is, aki szintén interjúalanyom volt, azonban írásában ezt ő sem említi. Hogy milyen gyorsan írta recenzióját, csak sejteni lehet: az egyik nekem írt október 16-i leveleiben már közli, hogy olvassa a kötetet és írni tervez róla, október 20-án már kész is van. Valószínű, néhány napnál nem sokkal több jutott a kötet elolvasásához és a recenzió elkészítéséhez, azonban ő hivatásos szociológus, tehát elméletileg könnyebb helyzetben volt.

A másik két recenzióhoz képest Nagy Károly valamivel alaposabb, részletesebben taglalja a kötetben foglaltakat. Azonban egyfajta felszínség őt is jellemzi, hiszen nála is visszaköszön az a már mondhatni csapdaszerű dolog, ami Papp Lászlónál is: mint volt interjúalany illene tudnia, ezek anonim interjúk voltak, a beszélt nyelv szerinti leírás pedig miért fontos. Mivel ezeket már korábban a másik két recenzens kapcsán is kifejtettem, itt csak a recenzens felszínességét ábrázolandó beidézek egy részt tőle:

⁶⁰ MeH, *Napi sajtófigyelő*, 2009. február 21.

⁶¹ A szöveg (címe: *Egy magyar-Amerika történet*) első változatát szerzője elküldte nekem 2008. október 20-án, amelyre néhány megjegyzést küldtem. 2008. október 22-re elkészült végleges verziója is, amely október 23-án megjelent a Magyar Öregdiák Szövetség – Bessenyei György Kör honlapján (<http://www.hhrf.org/bessenyei/hu/archives/3>), majd a Bika Julianna által szerkesztett *Nyugati Hírlevél* 2008. november 5-i száma is tudósít e szövegről. A szöveg 2008. december 3-án megjelenik az MBK honlapján, (<http://www.mbk.org/Article638.html>), 2009 elején a már említett *Bécsi Napló* számában, és végül Magyarországon is közli a *Hítel* c. folyóirat 2009/4-es számában. E kötet kapcsán Nagy Károly igazi láthatatlan „gatekeeper”-ként is viselkedett, hiszen az előbbieken említett fórumokon kívül írását eljuttatta az MTA Nyugati Magyar Tudományos Tanács könyvről (is) szóló 2009. márciusi és májusi rendezvényeire, valamint az AHEA (American Hungarian Educators’ Association – Amerikai Magyar Tanárok Egyesülete) szervezésében a Berkeley Egyetemen tartott könyvbemutató részvevőinek is – miközben egyik rendezvényen sem jelent meg személyesen.

„Történészek, szociológusok, politológusok inkább odaadják az interjú alanyoknak a hangfelvételek pontosan leírt szövegeit, hogy ők maguk rendelkezhessenek fölötté pótlásokkal, pletykaszintű megjegyzések, ismétlések, hibák, elszólások, pongyolaságok kihagyásával, javításokkal, módosításokkal, kiegészítésekkel. Hozzájárulásukkal aztán az interjúalanyok szöveggondozásának a végeredménye az, ami nyomtatásra, kiadása kerül. Az is sajnálatos, hogy a könyvben idézett interjú részletek azonosító számai túl gyakran nem felelnek meg az I. számú melléklet „Interjúalanyaink voltak” listája (457–458. oldal) számainak, személyeinek. Amikor egy Los Angeles-i iskoláról a lista szerint Connecticut-i lakost, egy Sarasota-i iskoláról Chicago-i és San Francisco-i lakosokat idéz a könyv, csökken a hitelesség.”

Ráadásul Nagy Károly annyira felületes volt e tekintetben, hogy miután magánlevélben jeleztem neki, hogy nézze meg a 34. oldalon lévő módszertani megjegyzést, amiből kiderülne, hogy az idézetek utáni számok nem az interjúalanyok *Melléklet*ben nevesített kilétét fedik, ő csak ennyit ért meg belőle:

„E módszer anonimitást biztosítani szándékozó alkalmazását a 34. oldalon indokolja meg Papp Z. Attila.”

Recenziójában nem értette meg tehát, ha egy interjú anonim, akkor nem várható el, hogy leírjuk az idézett részek adatközlőit. Valószínűű Nagy sosem dolgozott fel kvalitatív módszerekkel interjúkat, így ezért Bikához hasonlóan ő sem tudja, miért fontosak a szöveg szerinti leírások. Ám felszínes olvasói-recenzensi magatartását hadd illusztráljam még két mozzanattal.

A demográfiai rész *Bevezető*ben való utalásakor azt írjuk: „az újabb népszámlálások, és az azt kiegészítő egyéb felmérések nem kérdeznek rá az anyanyelvre”. Ezt Nagy Károly mintegy kiegészítve, jelzi, nem igaz, hiszen mint ahogy 1980 óta mindig, 2010-ben is rá fognak kérdezni a személy származására, illetve az otthon beszélt, angoltól eltérő nyelvre. Csak-hogy pont ez gond: az etnikai származás alapján azt tudjuk meg, kinek van például magyar felmenője (2000-ben ez kb. 1,398 millió személy volt), míg az otthon beszélt, angoltól eltérő nyelvet használók köre esetünkben azokra utal, akik tudnak magyarul és használják is azt otthonukban (mintegy 117 ezer személy az 5 év fölötti népességben 2000-ben). Ám mi van

a vegyes házasságban élőkkel, akiknek anyanyelve ugyan a magyar, otthonukban viszont nem használják azt sem élettársukkal, sem gyerekeikkel? Vagy mi van azokkal, akik egész egyszerűen lemondanak az anyanyelvről, és tudatosan csak az angolt használják? Igenis, azt állítjuk, a magyarok számát pontosabban meg lehetne határozni, ha az anyanyelvre is rákérdeznének (mint például Kanadában).

Nagy Károly recenziójának egy másik sarkalatos pontja, hogy bizonyos – akár általam vagy az interjúalanyaim által használt – kifejezésekkel nem ért egyet. Pedig azoknak a kifejezéseknek a definíciója, amelyeket szóvá tesz, a könyvben is megtalálható, illetve szakirodalmi hivatkozásait is megadtuk. A gyökértelenség vs. transzplantáció vitának például nagy irodalma van, ám Nagynál csak annyi csapódik le, ők (mármint az amerikai magyarok) nem „gyökértelenek”, hiszen igenis vannak gyökereik. Ám hogy ez az egész vita miről szól, illetve azt, hogy összegző írásomba milyen következtetésre jutottam e vita kapcsán, nem említi meg. Kifogásolja, hogy azt írjuk, a szervezeti életben való részvétel, nem „szabadidős” tevékenység. Pedig munkahellyel rendelkező alanyaink angol nyelvű környezetben dolgoznak, beleértve akár Nagy Károlyt is, aki főállásban, felsőoktatásban tevékenykedő oktatóként gondolom, nem magyar nyelvű szövegeket oktat szociológia gyánánt. De talán érdemes lett volna az időhasználatról szóló alfejezetet elolvasni, recenzióban is felhasználni, mert akkor világosabb lett volna, miért használom az *Összegzésben* a szabadidő kifejezését.

Egy másik, szintén felszínesen megkérdőjelezett kifejezés az ún. „magyarkodás”. Ahelyett, hogy azt emelné ki, interjúalanyaim egy része (hogy Nagy honnan veszi, hogy pontosan hat személy használta e kifejezést, számomra talány) milyen értelemben használja e kifejezést, normatív módon szótárt vesz elő, és annak a definícióját adja meg. Pedig célszerűbb lett volna, ha legalább egy-két olyan részt is elolvasott volna, és beidézte volna, ahol a kifejezést alanyaink elmésélései alapján definiáljuk. Íme néhány példa:

„egy konkrét szervezeti életen is túlmutató tevékenység-együttes” (135. oldal)

„Művelői számára a „magyarkodás” kifejezetten pozitív érzés, cselekvés-együttes, etnikai közösségi, ha úgy tetszik családi, baráti örömförzés. A kifejezés tehát ebben a kontextusban nyer értelmet, és mint ilyen, valamiféle pozitív érzésre, aktív jelenlétre utal.” (136. oldal)

„A 'magyarkodás' érzések szintjén és intellektuálisan is olyan örömforrás, amely kiteljesíti az egyének életét, valamiféle plusz töltetet ad. Ennek következtében az életük felfokozottabb, ugyanakkor stresszesebb is lesz, de a közösségi élmény, a magyar nyelvű baráti körök kialakulása, továbbélése, illetve az anyanyelvi intellektuális, művészi élmények mindenért pótolják az idejük, szabadidejük nagy részét erre áldozó közösségi egyéneket.” (137. oldal)

Vagy akár azt is jelezni kellett volna, hogy a kötetben van egy rész, ami éppen a kifejezés körüli bizonytalanságokat, ellentmondásokat jelzi, éppen azt, hogy van, aki pejoratív, és van, aki pozitív értelemben használja. Ehelyett azt olvassuk Nagynál, hogy:

„Az általam 50 éve ismert mérvadó köreinkben nem lebecsülő, pejoratív 'magyarkodásnak' hívjuk amerikai magyar szervezeteink, egyházaink, egyesületeink és tagjaik felelős magyarságszolgálati tevékenységeit.”

Érdekességgéppen hadd jegyezzem meg itt, hogy nemrégiben egy konferencián Várdy Bélával⁶² beszélgettem, és rákérdeztem e „magyarkodás” kifejezés használatára, mire visszakérdezett: „Mi a gond ezzel? Mi így használjuk!” De ha Várdy, a történész (aki egyébként nem volt interjúalanyom) nem is erősített volna meg abban, hogy e kifejezést igenis használják itt-ott, akkor is a recenzensnek nem (csak) normatívannak kellene egy témához közelítenie, hanem végiggondolhatná, miért használják egyesek így, mások meg amúgy. Vagy a szerző egyáltalán miért tárgyalja külön részben a kötetben ezt a témakört? Ilyen eszmefuttatásban talán segíthetnek azzal, hogy a kötet lezárása utáni ilyen irányú kutakodásom során világos lett, hogy a kérdés nem az, hogy e kifejezést pozitív értelemben használják-e Amerikában vagy sem (hiszen így is, úgy is használják), hanem az, hogy aki pozitív értelemben használja, az kissé szégyelli, hiszen tudatában van annak, hogy „otthon”, Magyarországon e kifejezés alatt mást értenek.

Végére hagytam Nagy Károly egy másik vitatott kifejezését: azt sérelmezi, hogy használom a provinciális szót, hiszen amit akár ő, vagy más is tett a magyarság érdekében, az nem az:

⁶² Várdy Béla a szerzője a vaskos *Magyarok az Újvilágban. Az észak-amerikai magyarság rendhagyó története* (A Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága, Budapest, 2000. 840 oldal.) c. kötetnek.

„Nem provinciális, vidéki, hiszen ha a következő részletes és alapos felmérés kutatói majd átnézik az amerikai magyar szervezetek meghívott előadói listáját, akkor ott olyan nevekkal fognak találkozni mint Illyés Gyula és lánya Illyés Mária” stb.

Itt újra egy totális félreértésről, recenziói oda nem figyelésről, vagy szándékos torzításról van szó. Mit is írtam én a vidékiségről a kötetben?

„Szilárd alapok, illetve professzionális menedzsment hiányában, és a minduntalan felbukkanó konfliktusok eredményeképpen a szervezetek egy része nem tud kellő hatékonysággal működni, ezért gyakran egy sajátos vidékiség jellemzi ezeket. (...)A provincializmus szintén nem értékkategória, hanem működési sajátosság, amit leginkább a „se falu, se város” állapotába került ún. „agonizáló törzsek” színjátéka jellemez.”⁶³

E recenziók és a korábban jelzett könyvfogadtatás kapcsán sajnos csak azt állapíthatjuk meg, ha a kutatás során korábban nem gondoltuk volna, hogy az amerikai magyarok egy részében tombol a vidékiség, ezek után még nyugodtabb lelkiismerettel kijelenthetjük: a kötet körüli történések nagyfokú szakmai provincializmusról árulkodnak. Több személy úgy ír levelet hivatalos helyekre vagy akár recenziót a kötetről, hogy messziről lerí, nem olvasta el. Mi ez, ha nem szakmai felszíniesség? Egy újságíró gyalázkodó leveleket ír, kiprovokál egy helyzetet, majd pedig erről tudósítani akar, mintha semmi köze nem lenne hozzá. A recenzens ismertetése tárgyát nem olvassa el, ám markáns véleményt közöl nyilvánosan. Az ilyen munkát végző személyeknek sajnos csak egy egyszerű javaslattal élhetünk: többet kellene olvasni, és kevesebbet kellene írni, és talán ezáltal az amerikai magyar kisközösségek is jobban járnának! Egy szerző, szerkesztő védtelen a kötetet el nem olvasó recenziókkal és önjelölt véleményformálókkal szemben. Ha valaki egy könyvet nem olvas el a maga egészében, és pusztán csak saját öngazolását keresi, valójában önmagának árt, és továbbra is saját prekonceptióinak rabja marad. Egy könyvet el nem olvasni nem vétek, ám nyilvánosan írni, beszélni róla úgy, mintha elolvastuk volna, felveti az „ismertető” saját és az ily módon bizonytalan táptalajon létrejött gondolatokat továbbító fórumok felelősségének is a kérdését.

⁶³ Ld. Konstantinovič, Radomir: *A vidék filozófiája*. Forum – Újvidék, Kijarat – Budapest. Az eredetiben ez az utalás a 423. oldal 33. lábjegyzete. Az itt közölt részletek a könyv 422–423. oldalán találhatók.

4. „Zárolás” menedzselése hivatalon belül, avagy a kötetek kiszabadítása és annak ára

Írásom azonban nem a sértődött és minősíthetetlen hangnemben leveleket írogató mindentudó újságírókról, illetve az akár jóhiszemű vagy akár tudatosan ferdítő könyvismertetőkről szűklátókörűségéről szól elsősorban. A fenti részletezések azt hivatottak szemléltetni, hogy a közvetlenül vagy közvetetten ilyen szakmai, erkölcsi nívókon álló megkéréssek „értő” fülekre találtak magyarországi intézményeknél.

Tekintve, hogy manapság nem szokás és nem ildomos könyveket betiltani Magyarországon, a MeH „illetékesei” is nehéz helyzetben lehetnek. Mindenekelőtt kényelmetlen lehetett, hogy az „áltudományosnak” kikiáltott szerző valójában közeli munkatársuk, akivel ráadásul szakmailag meg vannak elégedve.⁶⁴ Ebből adódóan úgy kellett menedzselni ezt az ügyet, hogy az érintett, illetve a vele napi munkakapcsolatban álló vezető beosztottak minden részletet ne tudjanak meg, vagy legalábbis ne közöljenek személyemmel. Miután 2008. október 23-án például az *Amerikai Magyar Népszava Szabadságban* megjelent a cikk a „zárolás”-ról, rákérdeztem erre a MeH „egyik illetékésénél”, aki azt „javasolta”, ne foglalkozzak az ügygel. Ám, a hivatali logika azt is diktálná, az ügyet jogilag is körül kellett járni, megfelelő jogi (utólagos?) alátámasztás is szükségeltetett.⁶⁵

Törzsök Erika egyszer még 2008 novemberében a hivatal folyosóján összefutva gratulált az akkor frissen tető alá hozott, a Sapientia-EMTE normatív támogatását biztosító szerződés megkötéséért.⁶⁶ Élve az alkalmammal, felajánlottam szóban is, hogy szívesen elmondom, mit gondolok erről a kötet-ügyről. Lerázott, és azt mondta, őt ez nem érdekli, örül,

⁶⁴ A szakmai visszajelzések szerint és a formális értékelések alapján legalábbis így tűnt. Érdekesképpén hadd jegyezzem meg, éppen a „zárolás” ügyének kipattanásakor, 2008 október-novemberben sikerült véglegesíteni a Sapientia Egyetem normatív finanszírozásának rendszerét, amelyet elejétől végig jómagam dolgoztam ki, illetve veztettem a vonatkozó tárgyalásokat, egyeztetéseket. Az új támogatási rendszer bevezetése a MeH és az EMTE vezetői szerint is sikertörténet. (Ld. például: „*Megnyugtató fejkvóta*”- tájékoztató a romániai magyar felsőoktatás támogatásáról. <http://www.nemzetpolitika.gov.hu/index.php?action=print&item=1035>; 2009. május 12.)

⁶⁵ Mivel a „zárolásról” soha semmilyen hivatalos tájékoztatást nem kaptam, nem tudhatom pontosan jogilag hogyan lehetett ezt a tényt alátámasztani. Csak közvetett információm van arról, hogy a MeH-en belül állítólag készült még feljegyzés az ügyről.

⁶⁶ *Új alapelvekre épül az EMTE-PKE finanszírozása.* <http://www.nemzetpolitika.gov.hu/index.php?action=print&item=849>, 2008. november 19.

hogy ez tőle függetlenül zajlik, hiszen van egy szakmai testület, az majd dönt. Hogy milyen szakmai testületről beszélt, nem tudom, és talán sosem fogom megtudni.

Szintén e cikk nyomán megkerestem a kiadó intézet igazgatóját, dr. Terényi Jánost is, akinek, mint előbb már írtuk, maga Bartus 2008. október 13-án megköszönte az „együttműködést” és a „zárolást”. Az MKI vezetője diplomatikus levelében többek között ezt válaszolta:

„Az MKI (is) érdekelt abban, hogy az ügy mindenki számára megnyugtató módon lezáruljon, amire vonatkozóan az optimális módszer a közvetlenül érintettek közötti kontaktusok útján körvonalazódó megoldás, nem pedig különféle jogi vagy hivatali eljárások ’kilátásba helyezése’. Az MKI nem ’zárol’, hanem a kialakult helyzetben konzultált a szakmai teljesítést igazoló MeH, valamint a Külügyminisztérium – mint az MKI felügyeleti szerve – illetékeseivel.”⁶⁷

A MeH-en belül mindenképpen tetten érhetünk egyfajta kettős működést. Egyrészt már korábban is dokumentáltuk, hogy a kötet szabad terjesztésének leállítása 2008. október 13–14-re tehető, illetve sajtótűhírek szerint valamiféle Bartus-MeH (szóbeli?) paktum is létezhetett. Ugyanakkor létezett egy általam is látott hivatalos levelezés is a MeH és az MKI között, ami arról szólt, hogy a köteteket a kiadó intézettől átszállítják a MeH-be. Ennek szellemében kezdeményeztem 2009. februárban, hogy a MeH küldjön egy levelet az MKI-ba, amelyben kérjük, hogy 250 példányt juttassanak el a MeH-be. E levelet Gémesi államtitkár azonban nem írta alá, mert kiderült valamiféle ígéret valóban elhangzott Bartus irányába. Második hasonló kísérletem, amelyben „csak” 100 példányt szerettünk volna elhozattatni, szintén elutasításra talált.

E néhány hónapban a hatalom képviselői egyre arctalanabbak, láthatatlanabbak lettek ebben az ügyben, illetve velem szemben.⁶⁸ Mivel hónapokig semmi érdemi tájékoztatást vagy választ nem kaptam sem-

⁶⁷ Dr. Terényi János levele a szerzőnek, 2008. október 26-án.

⁶⁸ Ennek legnyilvánvalóbb első jele akkor volt, amikor 2008 november 19-én a sajtó jelenlétében ünnepélyes keretek között Gémesi szakállamtitkár aláírta a szerződést a Sapientia Alapítvány képviselőjével. A rendezvény után, miután másokkal kezét rázott az államtitkár sokak meglepetésére nem fogott kezét velem, azaz éppen azzal a személlyel nem, aki az új támogatási rendszert kidolgozta. Nem kell különösebben protokollszakértőnek lenni, hogy ez mit jelent.

milyen megkeresésemre, a kötetekhez pedig sem én, sem más nem férhetett hozzá szabadon, a könyvek „kiszabadításán” 2009 tavaszán el kellett kezdenünk „dolgozni”. A kötet szerzői is hivatalos, ám sosem gyalázkodó leveleket küldtek el különféle intézményeknek, és a magyarországi sajtó egy-két képviselője is elkezdett az ügyről érdeklődni az érintett hivataloknál. Több magyarországi és amerikai magyar szervezet, személy is érdeklődött a kötetek sorsáról a MeH-nél,⁶⁹ illetve az MKI-nál.

A kötet szerzőiként levélben ugyanakkor tiltakozásunkat fejeztük ki a MeH két illetékesénél, Gémesi Ferenc szakállamtitkárnál és Törzsök Erika főigazgatónál is, illetve az MKI-nál, amelyben többek között kifejtettük:

„A szerzők, kutatók nemcsak az ügyben tanúsított eljárás ellen tiltakoznak, hanem azért is, mert nevezett intézmények képviselőinek döntése a szakmai logikát, illetve a demokratikus alapértékeket is egyaránt mellőzi. Azt gondoljuk, az csak egy más korszakban történhetett meg, hogy egy szakmai munkát nem szakmai kritériumok alapján és nem a tudományos mezőben ítélnék meg, illetve 'elzárnak' a nyilvánosság elől. Azt is gondoljuk, a mai Magyarországon elfogadhatatlan, hogy egy szakmai munkáról – a tudományos logikától eltérő más kritériumok alapján – hivatalnokok, felelős intézményvezetők úgy döntsének, hogy nem engedik a szélesebb szakmai célközönség felé való terjesztését.”⁷⁰

2008 novembere és 2009 áprilisa között az egyetlen személy, aki ez ügyben a MeH-ben érdemben kommunikált velem, Zilahi László főigazgató-helyettes volt. Az ő segítségével sikerült 2009 márciusában – az MKI-val történt hosszas egyeztetése után – mindösszesen 25(!) példányhoz hozzájutnom. És e példányok elszállításakor bizonyosodtam meg saját szemeimmel is a „zárolás” tényéről is. Noha az intézmény vezetője 2008 októberében azt írta, illetve utolsó és egyszeri személyes találkozásunkkor azt mondta, szó sincs zárolásról, március közepén a kötetek – mint ahogy írásom legelején is jeleztem – az MKI egy kis szobájában kulcsra zárva álltak, egy papírral ellátva: NEM OSZTHATÓ.

2009. április 9-én 15 óra körül azonban Zilahi is jelezte, hogy ő már nem tud többet tenni, ne is keressem már ebben az ügyben, hiszen

⁶⁹ Gémesi szakállamtitkár számára e megkeresések dokumentálhatóan úgy csapódtak le, mint „hangulatkeltés”.

⁷⁰ TILTAKOZÁS, 2008. március 25.

a kötetek sorsáról Gémesi szakállamtitkár úr dönt. Mivel Gémesi nem állt szóba velem/velünk, tiltakozásunkra sem válaszolt, és nem lévén más választásunk, ekkor korábbi tiltakozásunkat 2009. április 9-én 16 óra 19 perckor elektronikusan elküldtük Kiss Péter akkori kancelláriaminiszternek is. Még ugyanaznap⁷¹ 17 óra tájban Zilahi telefonon jelezte, ha igaz az, hogy a kötet miatt a Magyar Szociológiai Társaság (MSZT) nem akar engem etikai bizottság elé citálni (ahogy azt Bartus korábban állította), akkor már akár másnap hozzáférhetünk a könyvekhez. Ezt könnyen tudtam igazolni, hiszen volt egy levelezésem, amelyből kiderült, hogy az MSZT elnöke is elítéli azt, hogy egy szakmai kiadvány nem kerül a szélesebb, szakmai nyilvánosság elé. 2009. április 10-én a köteteket a MeH-be szállították, és rá néhány napra 2009 április közepén a még 2008 augusztusában kinyomtatott közel 400 példányhoz valóban hozzáfértünk.

Csakhogya a korábban Kiss Péternek írt levelet Gémesi szakállamtitkár úr nem tudta „megbocsátani”, hiszen úgy értelmezte, őt megkerülve, felettesének írtam őt is érintő levelet.⁷² 2009. április 22-én Zilahi szóban közölte, noha szakmailag elégedettek velem, politikai döntés született arról, hogy elválnak útjaink, 2009. június 3-án pedig Gémesi úrtól megkaptam azt a hivatalos levelet is, amelyben az áll, hogy 2009. május 31-től kezdődően felmentenek. Mindez azért, mert időközben módosult a hivatal SZMSZ-e, és „az átszervezés következtében munkaköre feleslegessé vált”.

* * *

Ötényfeltárásom tehát egy kötet „zárolásáról” és későbbi „kiszabadításáról” szolt, ám azt gondolom, értelmezése messzebbre vezet: noha első olvasatban egy felszínes olvasóból sértődött újságíróvá avanzsálódott személy akciójáról van szó, valójában a mai magyar politikai elit egy részéről, hivatalban lévő személyek attitűdjeiről van szó. Nevezetesen arról a – szakmailag, erkölcsileg teljesen elfogadhatatlan, a demokratikus gondolkodásnak gyökeresen ellentmondó – beállítódásról, hogy egy bármilyen vitatott írástól és szerzőjétől legcélszerűbb radikálisan „meg-

⁷¹ Talán véletlen, talán nem, éppen aznap terjedt el az a híresztelés is, hogy Törzsök nem fog megbízatást kapni a kormányváltás utáni új struktúrában. Ugyanekkor azt sem tudhatom, a Kiss Péternek elküldött levél és az itt jelzett telefonbeszélgetés között van-e bármilyen összefüggés.

⁷² Ami nyilván csak részgazsagság. Arról én nem tehetek, hogy a hivatal vezetői munkatársai hónapokig nem akartak érdemben beszélni erről az ügyről velem.

szabadulni”: a közpénzen kinyomtatott köteteket kis szobába kell elrejtetni, a szerzőt pedig állásából ki kell rúgni. És mindez 2009 tavaszán, Magyarországon.

A „kiszabadított” könyveknek 2009 májusában és júniusában több helyen is volt bemutatója, szabadon terjeszthettük.⁷³ Többek között az AHEA éves, a Berkeley Egyetemen tartott konferenciáján is, ahol a kötetnek két referense volt,⁷⁴ akik miután részleteiben megismerték e „zárolásos” sztorit, „az USA-ban élő és az egész nyugati magyarság nevében” elnézést kértek a történetek miatt. Nem vagyok érzelgős típus, ám ez a gesztus, mi tagadás, jólesett, és magamban azt gondoltam, az ügyben érintett jelenlegi és/vagy volt magyarországi döntéshozóknak és hivatalosságoknak is lenne mit tanulniuk még demokratikus jóízlésből.

Végül röviden ezt az egész „zárolásos” dolgot úgy jellemezhetnénk, hogy a sértettség hiszterizálása kapcsolódott a szakmai felszínességgel, amit a magyar hivatalosságok demokrácia melletti deficites elköteleződésük okán nem tudtak megfelelően kezelni. Ezzel sikerült egy újabb „rossz gyakorlattal”, fölös sértettségekkel hozzájárulni az amerikai magyarok és magyarországi hivatalok sanyarú kapcsolattörténetéhez.

⁷³ 2009 júniusában tartott bemutatón példányokat akart vásárolni a Külügyminisztérium egyik jelenlévő könyvtárosa, „mert már annyit hallott erről a könyvről, és megbízatása van, hogy megvásárolja, számlát is tud adni.” Közöltük, sajnos nem tudjuk a könyveket eladni, ám adományozni igen. Így sikerült a Külügyminisztérium háttérintézménye által kiadott, és hónapokig a nyilvánosságtól elzárt kötetekből a minisztériumnak is juttatni. Szintén 2009 júniusában sikerült kötetet adományoznom a Miniszterelnöki Hivatal könyvtárának is.

⁷⁴ A kötet referensei Némethy Kesserű Judith (New York University) és Szentkirályi Endre (Nordon Hills City Schools, Northfield, Ohio) voltak